

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Katedra kulturních a náboženských studií

Český feminismus po roce 1989 na pozadí kulturních změn

Bakalářská práce

Autor: Dita Klozová
Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice
Studijní obor: Transkulturní komunikace
Vedoucí práce: Mgr. Petr Macek, Ph.D.
Oponent práce: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Zadání bakalářské práce

Autor: Dita Klozová

Studium: P14P0199

Studijní program: B7507 Specializace v pedagogice

Studijní obor: Transkulturní komunikace

Název bakalářské práce: **Český feminismus po roce 1989 na pozadí kulturních změn**

Název bakalářské práce AJ: Czech feminism after 1989 in the background of cultural changes

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Hlavním cílem práce je zmapovat proměny českého feminismu na konci 90. let v kontextu transformace a hlubokých kulturních proměn, jimiž česká společnost procházela. Neboť právě rok 1989 představoval zásadní mezník ve vnímání feminismu, který se nově dostává do české diskuze. Zároveň se práce snaží zachytit tyto změny v kontextu proměn společnosti, konkrétně v postavení žen ve společnosti a v podobách rodinného života. Dalším bodem bude reflektování hlavních osobností a instituce feministického hnutí u nás. Na zadaném tématu budu pracovat pomocí vhodné literatury a dalších informačních zdrojů, poté si stanovím hlavní tezi a způsob, jakým budu při práci postupovat. Posledním bodem bude zvolení struktury práce, na jejímž základě vypracuji její finální podobu.

1. BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1. 2. BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století. Vyd. 1. Praha: Masarykův ústav, 2010. ISBN 978-80-86495-70-5. 3. FRIEDAN, Betty. Feminine mystique. Rozš. vyd. s novou Předmluvou a Epilogem autorky. Praha: Pragma, 2002. ISBN 80-7205-893-2. 4. NAGL-DOCEKAL, Herta. Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007, 316 s. ISBN 978-80-86429-68-7. 5. NOE, Marie, Josef CHUCHMA a Eva KLIMENTOVÁ. Feminismus devadesátých let českýma očima: [sborník]. Vyd. 1. Praha: Marie Chřibková, 1999. Nové čtení světa, 1. 6. OAKLEY, Ann. Pohlaví, gender a společnost. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.

Garantující pracoviště: Katedra kulturních a náboženských studií,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Petr Macek, Ph.D.

Oponent: ThLic. Petr František Burda, Th.D.

Datum zadání závěrečné práce: 25.11.2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala (pod vedením vedoucího bakalářské práce) samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 27.3.2019

.....

Poděkování

Děkuji Mgr. Petru Mackovi, Ph.D. za cenné rady, trpělivost a vedení při vypracování bakalářské práce.

Anotace

KLOZOVÁ, Dita. *Český feminismus po roce 1989 na pozadí kulturních změn*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2019. 54 s. Bakalářská práce.

Hlavním cílem práce je zmapovat proměny českého feminismu na konci 90. let v kontextu transformace a hlubokých kulturních proměn, jimiž česká společnost procházela. Neboť právě rok 1989 představoval zásadní mezník ve vnímání feminismu, který se nově dostává do české diskuze. Zároveň se práce snaží zachytit tyto změny v kontextu proměn společnosti, konkrétně v postavení žen ve společnosti a v podobách rodinného života. Dalším bodem bude reflektování hlavních osobností a instituce feministického hnutí u nás. V závěrečné části se bude práce zabývat touto problematikou pohledem studijního oboru Transkulturní komunikace.

Klíčová slova: feminismus, gender, genderové stereotypy, postavení českých žen, feministická hnutí, důstojnost, lidské univerzálie

Annotation

KLOZOVÁ, Dita. Czech feminism after 1989 in the background of cultural changes. Hradec Kralove: Faculty of Education, University of Hradec Kralove, 2019. 54 pp. Bachelor Degree Thesis

The main objective of the thesis is to map the changes of Czech feminism in the late 1990s. It elaborates upon the transformation and deep cultural alterations that Czech society has undergone. 1989 became the pinnacle year that represented the fundamental milestone in the perception of feminism which is now entering Czech discussion. The thesis also tries to capture these transitions in terms of social changes, specifically the role of women within the society and the family. Further, the reflection of the main persons and institutions of the feminist movement in our country is discussed. The final part of the thesis looks into specific problematics surrounding feminism from the perspective of Transcultural Communications.

Key words: feminism, gender, gender stereotypes, position of Czech women, feminist movement, dignity, human universals

Obsah

Úvod	8
1 Teoretický rámec práce	11
2 Základních pojmosloví	12
2.1 Feminismus	12
2.2 Pohlaví	13
2.3 Gender	13
3 Stručná historie české feminizmu	15
4 Proměny postavení ženy a ženských spolků v českém prostředí v 19. a 20. století....	18
4.1 Česká žena na pomezí 19. a 20. století	18
4.1.1 Snahy o emancipaci, ženské spolky a jejich významné osobnosti	18
4.2 Česká žena na počátku 20. století	20
4.3 Česká žena po roce 1918	21
4.4 Česká žena v letech 1945-1989	23
4.4.1 Významné spolky a osobnosti 20. století	24
5 Česká žena po roce 1989	27
5.1 Nástin situace na českém území po roce 1989	27
5.1.1 Sňatečnost a rozvodovost po roce 1989	27
5.1.2 Porodnost po roce 1989	29
5.1.3 Možnosti studia	30
5.1.4 Pozice české ženy v rodině a v práci	30
5.1.5 Shrnutí	33
6 Současná podoba ženských organizací a osobnosti s nimi spojené	34
6.1 Český svaz žen	35
6.2 Gender Studies o.p.s.	35
6.3 NESEHNUTÍ	37
6.4 Jiřina Šiklová	38
7 Transkulturní perspektiva	40
7.1 Otázka společného základu člověka	42
7.2 Předpoklad pro porozumění jinakosti kultur	43
7.3 Shrnutí	45
Závěr	47
Seznam použité literatury	50
Seznam použitých zákonných norem	54

Úvod

Feminismus, rovné příležitosti pro všechny nebo podceňování žen jsou témata, která se dotýkají nás všech neohledně na pohlaví. I přesto, že by se téměř nikdo nerad pouštěl do otevřeného konfliktu mezi muži a ženami, je zapotřebí tuto problematiku řešit a nezavírat před ní oči.

I když se na první pohled může, s ohledem na naši vyspělou společnost zdát, že v otázce postavení a nahlížení na ženy jsme na samém vrcholu a již není nadále co zlepšovat, opak je pravdou. Ženy jsou neustále diskriminovány a jejich postavení je zlehčováno. I v české rodině si můžeme povšimnout řady téměř neměnných genderových stereotypů. Z mnohých mohu jmenovat například nejčastěji se objevující přenechávání veškerého chodu domácnosti na ženě. Děti jsou pak vedeny v podobném duchu a těžko se z tohoto začarovaného kruhu dostává. I v systému školství nalezneme značnou rezervu ve snaze o rovné příležitosti pro děvčata a chlapce. Sama mám v živé paměti, jak jsme jako děti chodily na praktická cvičení. My dívky jsme se učily vařit a kluci chodili do dílen. Přestože jsme již desítky let vzdáleni době, kdy žena znala cestu pouze od kolébky k plotně, její znevýhodněná pozice se netýká jen domácnosti. Stačí se podívat na nízké počty žen, které se angažují ve vrcholné politice. Stále se od nich očekává, že budou plnit především roli rodičky a matky a nebudou se příliš prosazovat. I když se samozřejmě najdou výjimky.

Svoji práci jsem se rozhodla věnovat právě těmto aktuálním tématům. Ráda bych také zdůvodnila, proč jsem si je vybrala. Nejprve musím předeslat, že nejsem žádnou radikální feministkou. Radím se spíše k těm, které si sice svoje práva uvědomují, ale zároveň vím, že žena i muž jsou si rovni a není pro mě o tom žádných pochyb. Téma si mě získalo především tím, že se mě jako ženy, bytostně týká a mnohdy více, než bych si sama přála. Každodenně jsem svědkem genderových stereotypů v praxi, zlehčování témat týkajících se žen nebo sexistických narážek a vtipů na téma ženství. Také na mě čím dál častěji vybíhají reklamní spoty, zlehčující pozici žen ve společnosti a degradující je na, v lepším případě, nástroj k lepšímu zisku či zaujetí a získání zákazníka. Zajímalo mě proto, odkud toto krátkozraké škatulkování pochází a jak se vlivem kulturních a politických změn proměnilo.

Cílem celé bakalářské práce je zmapování a postihnoutí proměn českého feminismu po roce 1989 s ohledem na kulturní změny, kterými si česká společnost v této době procházela.

I když se budu zaměřovat především na období po skončení režimu, zařadila jsem do své práce také to, jak si ženy stály v 19. a 20. století. Je to zejména z toho důvodu, že je potřeba nastínit širší souvislosti pro komplexnější pochopení rozdílů jejich pozic.

Časový úsek 90. let 20. století jsem si vybrala záměrně, neboť se právě v tomto období dostává feminismus a s ním spojené řešení ženské otázky zpět do českého prostředí. Je to dáno především uvolněním režimu, zrušením cenzury a nově nabytou svobodou ve všech oblastech lidského života. Aspekty svobody, volného pohybu díky otevřeným hranicím a novým možnostem ovlivnily nejenom životy českých žen, ale také jejich rodin. Zásadně se změnila nejen sňatečnost, ale také i s ní související reprodukce českých žen. Ty značně prozřely a začaly si více uvědomovat, že jejich realizace nespočívá primárně v rození dětí, nýbrž chtějí studovat a mít stejně dobrou pracovní pozici jako jejich protějšky.

Ráda bych tedy svou práci krátce představila. V první kapitole předkládám jakýsi teoretický rámec práce sloužící k představení teorií kultur, dle kterých budu svoje téma posuzovat. Jak jsem již předeslala, jedná se pouze o teoretické vysvětlení, samotné aplikaci se budu věnovat v poslední kapitole.

Druhá kapitola načrtává přehled používaných termínů jako je feminismus, pohlaví, gender a s tím spojené genderové stereotypy, genderová role a identita. Následně se je snažím osvětlit a v případě pohlaví a genderu ukázat jejich vzájemný vztah.

Ve třetí kapitole se pokouším o nástin stručné historické linie českého feminismu. Mimo jiné odkazuji na základní znak, kterým se feminismus u nás vyznačoval a vyznačuje. Jako zajímavost předkládám i jakousi definici ženy nebo chceme-li člověka, jež se může dle zmíněných znaků nazývat sympatizantkou či příznicem feministického hnutí.

V následujících dvou kapitolách se zabývám postavením žen. Nejprve tím od 19. století do 90. let 20. století. Poté rozebírám nejzásadnější část své práce. A to, jak si stály ženy po pádu komunismu v roce 1989. Jak následně uvidíme, jejich pozice se proměnila od té nejponiženější ženy k té, která dokáže být v mnohém rovna muži, ba ho dokonce i zastínit.

V předposlední šesté kapitole uvádím, z mého pohledu, tři nejzásadnější hnutí, která u nás, po roce 1989 vznikla. V této kapitole také zmiňuji Jiřinu Šiklovou, jejíž postava je pro český feminismus zásadní.

Poslední kapitolou je pokus o načrtnutí souvislostí mezi mnou zvoleným tématem a studijním oborem Transkulturní komunikace.

1 Teoretický rámec práce

Úvodní kapitolou a zároveň také mým prvotním úkolem je představit teorie, které se otiskují do mnou zvoleného tématu. To jsem vzhledem k rozsáhlosti této problematiky udělala primárně pomocí teorie sociálního konstruktivismu a teorie strukturalismu. Nejprve je vysvětlím a podrobně se k nim vrátím v poslední kapitole. V té se také pokusím aplikovat zmíněné teorie na téma mé bakalářské práce.

První zmíněný lze označit jako sociologický směr, dle jehož názoru nejsou sociální skutečnosti nikterak dané, nýbrž jsou v průběhu života vytvářeny lidmi. V zásadě tvrdí, že realita je měnící se fenomén a vytváří se právě skrze sociální procesy. „*Společnost je výtvorem člověka. Společnost je objektivní realita. Člověk je sociální produkt.*“¹ Něco podobného tvrdil v minulosti i Immanuel Kant. Podle něho je právě lidské poznání vytvářeno během lidského života.²

Nyní bych se krátce věnovala druhé teorii kultury, a to strukturalismu. Ten svými tvrzeními velmi ovlivnil feministickou filozofii. Jelikož se snaží vytvořit univerzální výklad pro postavení žen. Dělá to na základě binárních protikladů. V případě mé práce na protikladu muž-žena, kultura-příroda a domácí sféra-veřejná sféra. Jde především o to, že lidská mysl má automatickou tendenci vytvářet si protiklady. Protože slovo samo o sobě, dle strukturalistů, nemá žádný význam. Ten nabývá až v momentě, postavíme-li ho do opozice k jeho protikladu.³

V poslední kapitole mé práce se budu snažit prezentovat svoje téma s ohledem na obě zmíněné teorie.

¹ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, s. 130.

² Srov. BAKEŠOVÁ, Alena. *Filosofický slovník*. V Praze: Knižní klub, 2009. Universum (Knižní klub), s. 173.

³ Srov. SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011, s. 516-517 a 603.

2 Základních pojmosloví

V další kapitole mé bakalářské práce bych se ráda zabývala pojmy, se kterými budu v průběhu jejího psaní pracovat. Protože jsem toho názoru, že je důležité osvětlit je hned ze začátku. Jedná se o pojem feminismus, pohlaví, gender a genderové stereotypy.

2.1 Feminismus

Feminismus je termín, pro který existuje celá řada definicí a každý autor si ho vysvětluje trochu jinak. V průběhu staletí se jeho vymezení všemožně přetvářelo, avšak prvotní podoba ho pojímala jako postoj žen, které se snaží dosáhnout rovnoprávnosti s muži a získat vůči nim nezávislost. Vlivem vývoje se na tuto definici nabalilo mnoho dalších postojů, snažících se daný pojem ještě více rozšířit a zahrnout do něj co nejvíce aktivit, hlásajících vyvažování ženského a mužského světa. Mimo to všechno sem patří také přání svobodné a nezávislé seberealizace a spolupráce obou pohlaví. Feminismus bývá označován jako hnutí žen nebo jejich cílená činnost prosazující jeho myšlenky.⁴

Oproti starším definicím je novinkou uznání toho, že jak ženy, tak i muži jsou zasazeni do jisté role či pozice a očekává se od nich náležité chování. Kvůli tomu mohou mít pocit nedostatečné svobody a svázanosti, pokud do této šablony nezapadají.⁵ Může se jednat o svobodné ženy, které z jakéhokoliv důvodu nechtějí nebo nemůžou mít děti a odmítají svatbu nebo naopak o muže, kteří vydělávají méně peněz než jejich protějšky.

Není divu, že se výklad tohoto pojmu neustále rozrůstá a feminismus už nezahrnuje pouze strohou definici. Lze do něj zařadit i činnost publikační, nadační nebo osvětovou. Je to zejména z toho důvodu, že k jakémoliv podobě znevýhodňování ženského pohlaví docházelo a stále dochází ve všech oblastech veřejného života. Navzdory tomu, že v řadě zemí došlo k nápravě ohledně zacházení se ženami, má feminismus stále dost práce. Vzpomeňme například na zastoupení žen v politice, vědě nebo v zaměstnání s vysokým platovým ohodnocením. Stále se nic nezměnilo na tom, že i v dnešní době existují různé formy diskriminace. To lze brát jako stěžejní východisko a živnou půdu feminismu.⁶

Dokonce došlo k vytvoření třech základních kritérií, na jejichž základě se lidé mohou označit za příznivce feminismu. Jako první byl uveden požadavek, aby člověk, zastávající

⁴ Srov. VODÁKOVÁ, Alena a Olga VODÁKOVÁ. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Sociologické aktuality, s. 339.

⁵ Srov. OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, s. 19.

⁶ Srov. NAGL-DOCEKAL, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 17-18.

tuto teorii, uznal váhu názorů a hodnot prohlášené ženami. Druhou podmínkou bylo uvědomění si, že docházelo k nerovnosti mezi pohlavími a daný člověk s tím nesouhlasí a zároveň byl tímto faktem pohoršen. Závěrečným kritériem byla vlastní snaha o nápravu dosavadních nespravedlností a to tím, že se bude aktivně podílet na přehodnocení myšlení společnosti, ve které se daná osoba pohybuje.⁷

2.2 Pohlaví

Pohlavím se označují biologické rozdíly mezi mužem a ženou u lidí, samcem a samicí u zvířat. Jde o lehce rozpoznatelné niance v podobě pohlavních orgánů, ale také druhotných pohlavních znaků a chromozomů. Na rozdíl od genderu, se člověk s pohlavím rodí a nemění se působením nebo druhem kultury, jejímž je jedinec členem. Na základě pohlaví lze s jistotou určit, zda jde o ženu nebo muže, to u genderu, jak se následně dozvíme, nefunguje.

Studiem rozdílnosti pohlaví se zabývá biologie. Nesleduje však pouze ji, ale i to, co je oběma pohlavím společné.⁸

2.3 Gender

Gender lze vysvětlit jako „sociální konstrukt, který vyjadřuje, že vlastnosti a chování spojené s obrazem muže a ženy jsou formovány kulturou a společností (...). Působení gender ukazuje, že určení rolí, chování a norem vztahujících se k ženám a mužům je v různých společnostech, v různých obdobích či různých sociálních skupinách rozdílné (...).“⁹

Velmi dlouho panovala mylná představa, jež tvrdila, že pokud je jedinec pohlavím muž, bude s jistotou patřit k mužskému genderu. To však není pravda. Lze s jistotou říci, že způsob, za jehož pomoci si různé kultury světa klasifikují gender, je více než proměnlivý. Přičemž pohlaví zde hraje důležitou roli a je jedním z kritérií, není však přímo úměrné genderu. Jinými slovy, pokud má v určité kultuře člověk mužské pohlavní znaky, není podmínkou, že bude vykazovat znaky mužského genderu. Existují i takoví jedinci, kteří nejsou z hlediska pohlaví mužem ani ženou, jde o intersexuály. Přesto může být u nich vyvinut stejně „mužský“ nebo „ženský“ gender, stejně jako u klasického pohlaví.

Dalším důkazem, který potvrzuje výše uvedenou hypotézu, že není nutná podmíněnost a vázanost pohlaví na gender jsou pozorování, zaměřená na děti do sedmi let

⁷ Srov. OFFEN, Karen M. *European feminisms, 1700-1950: a political history*. Stanford, CA: Stanford University Press, c2000, s. 24.

⁸ Srov. OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, s. 20-22.

⁹ OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, str. 11-12.

věku. U těch se prokázalo, že pro určení pohlaví a genderu nejsou rozhodující pohlavní orgány nebo stavba těla jejich vrstevníků. Z jejich tvrzení vzešel fakt, který říká, že pokud se děvčata budou oblékat, jmenovat nebo česat jako chlapci, tak se jimi fakticky stanou. Popisovaný experiment lze brát jako utvrzení se v tom, že gender je sociálně vymezená veličina, zatímco pohlaví je vymezeno biologicky a je na rozdíl od genderu očím na první pohled neviditelné.

S genderem souvisí také **genderová identita** a **genderová role**. První z nich můžeme definovat jako pocit být mužem nebo ženou. Druhý jako uspořádání svého života podle genderové identity. Přeneseno do praxe, cítím-li se jako žena, žiji jako žena. Z doposud provedených výzkumů bylo zjištěno, že se genderová identita, stejně jako jazyk nejvíce utváří a vyvíjí do dvou let života. Zásadní pro tento proces je identifikace. To znamená, že děti se chtějí podobat svému rodiči a napodobují ho. Pokud jde o bezproblémový vývoj, měly by dívky inklinovat k matkám a chlapci k otcům. Na základě toho se vytváří právě ženská nebo mužská genderová identita. Identifikují-li se trvale chlapci s matkou a děvčata s otcem, objevuje se velká pravděpodobnost homosexuality nebo transsexuality. Ve většině případů jde o rodiny, kde otec dlouhodobě pracuje mimo domov a mužský potomek se až patologicky semkne s matkou.¹⁰

Posledním termínem, na který nesmíme v souvislosti s genderem opomenout, jsou **genderové stereotypy**. Ty mají mnohdy nepřilíš pozitivní konotaci. Jedná se o soubor představ o zaručeně správném a zažitém chování očekávající se od mužů či žen. Patří sem i posuzování lidí bez jakékoliv předchozí znalosti jejich výchovy, problémů, schopností nebo představ, které daný jedinec má. Jednoduše řečeno, o předsudky. Navzdory anebo právě kvůli tomu, že žijeme v multikulturní společnosti, nás toto stereotypní usuzování provází od narození. Nejmarkantněji je to zřetelné v jazyce, médiích nebo reklamách. Počínaje označením ordinace lékařek a inzeráty na pracovní pozice konče. Všude tady si můžeme všimnout slov, které jsou v mužském rodě a označují přitom ženy i muže.¹¹ Nelze ovšem zastírat, že díky tomuto krátkozrakému pohledu, fungují ženská hnutí, genderová studia a feminismus jako takový.

¹⁰ Srov. OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000, s. 121-129.

¹¹ Srov. PLESKOVÁ, Kateřina. *Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů: (pracovní sešit)*. 3., aktualiz. vyd. Brno: Nesehnutí, 2000, s. 6-7 a 12.

3 Stručná historie české feminismu

Zárodky řešení ženské otázky a problémy s emancipací se na našem území začaly objevovat už na počátku 19. století. Mezi první feministky patřila Magdaléna Dobromila Rettigová nebo Božena Němcová, o těch bude podrobněji řeč v následující kapitole bakalářské práce. Ačkoliv se způsoby, díky kterým se ženy chtěly prosadit ve společnosti, jakkoliv měnily. Jedna typická vlastnost zůstala českému feminismu napříč stoletími neměnná. Jednalo se o jeho umírněnost. Neexistovaly téměř žádné důkazy o tom, že by české feministky prováděly například krvavé a tvrdé demonstrace nebo se se snažily prosadit si svoje požadavky nějakou hrubou silou.

Nikdy také české ženy nevnímaly feminismus jako nástroj vymezení se proti mužům nebo jako boj s nimi. Možná to bylo také do jisté míry dané tím, že jim v jejich snahách velkou měrou pomohli právě muži, a to Vojta Náprstek a Tomáš Garrigue Masaryk, oběma se budu podrobněji věnovat v nadcházející kapitole. Naopak si české feministky stanovily jako primární cíle zlepšit svoje uplatnění a postavení, nikoliv vytlačit muže do pozadí a převzít jejich roli ve společnosti.¹²

Jak jsem již zmínila, pojem český feminismus existoval už v 19. století. Názorně jeho snažení vykreslila známá feministka Františka Plamínková, ta shrnula jeho čtyři primární cíle v Ottově slovníku naučném. Mezi ně patřilo neomezovat vzdělání žen, odstraňovat celibát a prostituci, bojovat za volební právo pro ženy a dosáhnout právní rovnosti v české rodině. Také ve slovníku pojmenovala ohnisko sporu a důvody, proč nebyla společnost této teorii příliš nakloněna „*Jádro sporu: platí individualismus také pro ženy, nebo jest žena určena podřídit se prospěchu rodiny a společnosti, tedy místo svobodného seburčení a volby povolání, jak chce feminismus – uzavřítí ji do sféry dané tradiční dělbou práce – pouze do domácnosti – jak chtějí odpůrci. Důvody těchto: žena určena mateřstvím, její psychika inferiorní: není geniův ani velkých myslitelů – žen. Důvody feminismu jsou: žena je především člověk, život její není vyčerpán úkolem manželky a matky.*“¹³

Lze říci, že vývoj feministické teorie nejen u nás, jde rozdělit do třech hlavních vln. Jejich vymezení je, podle mého názoru, hodně obecné. Protože jak následně uvidíme, jedna vychází z druhé a zásadní události se navzájem prolínají. Nicméně první vlna začala přibližně v poslední třetině 18. století a trvala až do roku 1930, druhá se vymezovala

¹² Srov. OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004. Gender sondy, s. 23.

¹³ OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004. Gender sondy, s. 18.

obdobím 60. až 70. let 20. století. V poslední třetí fázi se, dle mnohých autorů, nacházíme právě teď.¹⁴

Ačkoliv je datace prvotní vlny feminismu zasazená už v 18. století, v českém prostředí si velkou pozornost získal až v polovině 19. století. Byl sice součástí tehdejší společnosti, avšak neměl úplně jasně vymezenou vizi, kterou by se ubíral. Bylo to především dané tím, že feminismus nebyl pouze jednotným hnutím, ale nesl v sobě koktejl různých názorů a postojů. Ty ovlivňovala i zahraniční hnutí. Přesto všechno měl svoje stanovené a neměnné úkoly, za kterými si stál a snažil se je vyřešit. Patřila mezi ně problematika týkající se vzdělání, rodiny, mateřství nebo domácnosti. V průběhu 20. let 20. století se v české společnosti objevily dosud neznámé věci, jako bylo volební právo žen nebo jejich studium na vysokých školách, které přinutily tehdejší společnost přehodnotit pohled na ženy.¹⁵

Přestože ženy na počátku 2. světové války ukázaly, že se o sebe dokážou postarat a jsou schopny studovat a vykonávat pozice, na které byli doposud dosazováni pouze muži, po 2. světové válce došlo k obratu. Ženy byly vlivem znovuposílení mužské role, zahrnány zpět do domácností, což se jim po předchozích zkušenostech se samostatností příliš nelíbilo. Na základě tohoto odporu se započala utvářet již zmiňovaná druhá vlna feminismu. Ženy začaly aktivněji bojovat za rovné postavení v politické sféře, za odstranění předsudků o jejich nedostatečnosti nebo za stejný přístup ke všem profesím. Ve Spojených státech amerických je druhá vlna nejvíce spojena s hnutím hippies.¹⁶

Naše země se však z příchodu druhé vlny feminismu příliš netěšila.¹⁷ Smutnými a těžkými časy se pro české ženské hnutí staly právě roky 1938-1945. Nástup nacistického režimu navrátil ženu zpět do domácnosti, stanovil mateřství jako hlavní úděl jejího života a začal ženy, na základě pochybností o jejich profesních kvalitách, vymazávat z pracovního trhu. Okupační roky nejsou pro rozvoj českého feminismu příznivé. Ženské organizace nejsou zdaleka tak aktivní jako kdysi, jejich aktérky mají strach nejen ze shromažďování se na jednom místě, ale také z udavačů. Ženy měly jiné starosti, jako shánění obživy, ale také

¹⁴ Srov. FERREE, Myra Marx a Aili Mari TRIPP. *Global feminism: transnational women's activism, organizing, and human rights*. New York: New York University Press, c2006, s. 55-60.

¹⁵ Srov. BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 26-27.

¹⁶ Vzniklo v 60. letech 20. století v USA, jejich cílem bylo prosazovat mír, přátelství a lásku. Celkově se toto hnutí stavělo proti tehdejší společnosti.

¹⁷ Srov. PLESKOVÁ, Kateřina. *Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů: (pracovní sešit)*. 3., aktualiz. vyd. Brno: Nesehnutí, 2008, s. 9-10.

se mnohé z nich připojily k odboji.¹⁸ Český feminismus se v letech 1948-1989 dostává do pozadí a toto téma se veřejně řeší spíše sporadicky. Zmíněné dataci se budu podrobněji věnovat v další kapitole a z tohoto důvodu končí tento historický vhléd rokem 1948.

¹⁸ Srov. BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 26-29.

4 Proměny postavení ženy a ženských spolků v českém prostředí v 19. a 20. století

V této kapitole se snažím nastínit to, jak si české ženy stály napříč posledními dvěma stoletími. Budu se zabývat otázkou jejich právního postavení, výchovou, rodinou anebo školstvím. Pokusím se tu také zmapovat činnost ženských hnutí a připomenout jejich významné osobnosti.

4.1 Česká žena na pomezí 19. a 20. století

Na počátku 19. století byla žena považována za velmi nezbytnou součást domácnosti. Její náplní dne bylo z velké části starání se o chod domu, domácí práce jako bylo například šití nebo pečení chleba. Tyto dovednosti měla později zužitkovat v manželském svazku, ten byl pro dívky v tomto období doslova otázkou přežití.¹⁹ Pokud se totiž dívka neprovdala, musel se o ni starat nejstarší bratr nebo žila neprovdaná žena u své sezdané sestry. Těžko odhadovat, zda bylo lepší, vzít si někoho, koho nemilovala nebo zůstat u svých příbuzných. Často totiž takové dívky musely v rodině velmi tvrdě pracovat. Pokud sourozence neměla, byla žena nucena odejít za prací do továrny a na své živobytí si vydělat sama.²⁰

Co se týká již zmiňovaného manželství byla žena, dle Všeobecného občanského zákoníku rakouského, nesvéprávným člověkem. Organizaci jejího života převzal, z rukou jejího otce, manžel. Věno, se kterým do svazku přišla, ale také rozhodování o dětech, to vše bylo v kompetenci výhradně manžela. Ani v oblasti školství na tom žena nebyla nijak zvlášť dobře, od roku 1869 platila osmiletá školní docházka. Na základním stupni se studentky místo psaní a čtení učily především ruční práce. Vyšší studium mohli absolvovat pouze chlapci.²¹

4.1.1 Snahy o emancipaci, ženské spolky a jejich významné osobnosti

Již v první polovině 19. století se objevovaly zárodky pokusů žen o to, aby byly aktivní i jinde než doma v kuchyni. Bohužel spolky, které v této době vznikly, neměly dlouhého trvání. Ať už to bylo dáno nízkou proinformovaností účastnic nebo veřejnosti,

¹⁹Srov. BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Vedita, 2011, s. 121-122.

²⁰Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy, s. 23-24.

²¹Srov. VESELÁ, Renata. *Vývoj rodinného práva do roku 1938*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. Právnícké sešity, s. 12.

kteřá neměla o jejich činnosti mnohdy ani ponětí, ale také tím, že ženy často zabředávaly zpět ke svým domácím povinnostem.²²

Na tomto místě, bych ráda zmínila Magdalenu Dobromilu Rettigovou a Bohuslavu Rajskou – ženy, které se významným způsobem zasloužily o emancipaci. První z nich je známá spíše jako autorka kuchařek se svérázným vyjadřováním. Právě skrze ně, chtěla dívky a budoucí manželky inspirovat a rozšířit jim obzory. Na rozdíl od jiných nikdy nepopírala fakt, že žena patří k plotně, a právě v tomto duchu viděla i ideál ženy – kuchařky a matky.²³ Věřila v to, že pokud žena vytvoří svým chováním příjemné prostředí v domě, muž se k ní bude rád vracet, bude ji respektovat a ctít. Zároveň se žena bude zdržovat doma a nebude se věnovat činnostem, jimiž by ohrozila bezproblémový chod domácnosti.²⁴

Bohuslava Rajská byla přesným opakem Rettigové. Velmi dbala na vzdělání děvčat a jako první pořádala u sebe doma naučné přednášky. Ovlivnilo ji také blízké přátelství s Boženou Němcovou. Roku 1839 založila Společnost dívek českých, kde se snažila vychovat z členek oddané vlastenky. Rajská kritizovala společnost hlavně za to, že nedává ženám na výběr, buď se stanou matkami a doživotně zakrní v domácnosti nebo půjdou do práce a nemohou si tudíž založit rodinu.²⁵

Období od 60. let 19. století bylo pro ženské spolky o poznání příznivější. Vlivem rozvoje české novinářské činnosti, byly vytvářeny záznamy o práci ženských spolků, vycházely ženské časopisy jako Lada, Ženské listy nebo Ženský svět. Společnost začala registrovat první emancipační snahy. Ženská hnutí byla v této době více semknutá, měla přesně vymezená pravidla, hierarchii a také stabilní zdroje financí.²⁶

V roce 1851 vznikl Spolek svatě Ludmily, který byl doposud jediným ženským spolkem. Jeho činnost byla spjata s Marií Riegrovou Palackou, dcerou Františka Palackého, ta vedla spolek v duchu charity a dobrovolnické činnosti.²⁷

²² Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy, s. 24.

²³ Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy, s. 16.

²⁴ Srov. MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí - proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy, s. 16-17.

²⁵ Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy, s. 12-14.

²⁶ Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy, s. 141-144.

²⁷ Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy, s. 60-63.

Dalším spolkem byl Americký klub dam vzniklý roku 1865, při jeho zrodu stál paradoxně muž, a to Vojta Náprstek a Karolína Světlá. Náprstek zastával názor, že žena je stejně tak schopná jako muž. Také vyzdvihoval práci učitelek a prohlašoval, že jsou více společnosti užitečné tím, že se starají o více dětí než matky, které jsou doma se svými potomky. Snaha klubu a jeho zakladatelů, bylo především umožnit ženám vzdělání, které by využítokovaly i v jiném než domácím prostředí, kvitovali i sebevzdělávání žen nebo využívání technických vymožeností v domácnostech, ulehčující ženám práci.²⁸

Nejdůležitějším spolkem pro toto období byla jednoznačně Minerva a 1. dívčí gymnázium založené Eliškou Krásnohorskou, 16. července 1890. V roce založení na něm studovalo 51 žákyň, mimo jiné i Anna Honzáková, o které bude řeč v další podkapitole. Zásadním momentem bylo přidání dodatku k maturitnímu vysvědčení, opravňující ženy navštěvovat univerzitu. Stejně jako každý úspěch, měla i Minerva svoje odpůrce. Těm nejvíce vadil fakt, že ženy budou moci vykonávat doposud jim zapovězená mužská zaměstnání.²⁹

4.2 Česká žena na počátku 20. století

Jak jsem již zmínila, žena byla v manželské i rodinné otázce podřízena muži, mnoho se na tom nezměnilo ani na začátku 20. století. Jedinou pozitivní věcí byl fakt, který dovoloval dětem, konkrétně dívkám od sedmi let a chlapcům do čtyř let zůstat, v případě rozvodu u matky.³⁰

V této éře se začala ve vzdělání dívek objevovat malá naděje. Církev měla velkou zásluhu na tom, aby se pod její záštitou začaly zakládat školy, především pak ty církevní nebo lycea. Jejím záměrem však nebylo nic jiného než své svěřenkyně vést k víře v Boha, mravnosti, a především absolutní poslušnosti a oddanosti vůči svému manželovi.³¹

S rokem 1900 přišla pro dívky možnost, studovat medicínu, farmacii nebo filozofii na fakultách rakouských univerzit. Toho ženy využily a první absolventkou oboru medicíny se v roce 1902 stala Anna Honzáková. Důsledkem těchto skutečností začaly být ženy dychtivější po vzdělání a stupňovala se jejich touha po dobře placené práci. I přesto, že již

²⁸ Srov. LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. Kolumbus, s. 239-241.

²⁹ Srov. BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy, s. 130-133.

³⁰ Srov. HAJN, Alois. *Ženská otázka v letech 1900-1920*. Praha: Pokrok, 1939, s. 21-24.

³¹ Srov. BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 154.

měly lepší kvalifikaci, byla možnost uplatnění mizivá. Pokud se jim přece jenom podařilo najít práci, znevýhodnění skrze platové ohodnocení se jim nevyhnulo. Pracující ženy měly až o polovinu menší platy než muži. Nejčastěji nacházely práci jako učitelky. Pokud se však chtěla právě učitelka provdat a založit rodinu, musela svoje zaměstnání opustit. Zákon jim, pokud vykonávaly toto zaměstnání, přikazoval celibát. Nijak shovívavý nebyl stát ani vůči těhotným pracujícím. Neexistovalo nic jako příspěvek na dítě v nemoci nebo volno před a po porodu. Zkrátka, ať se ženy snažily sebe víc, byly donuceny svoje zaměstnání chtít nechtě opustit.³²

Možnost žen volit, byla stejně, jako téměř vše v jejich životech, omezená. Do Říšské rady mohli, dle volebního zákona říšského, volit výhradně muži. Ženy volit směly, ale pouze do obecních a krajských zastupitelstev, zde bylo podmínkou to, aby žena pracovala a řádně odváděla daně. Může se zdát, že aspoň v této volbě, má žena volnou ruku. Avšak jejich volba do zastupitelstev byla nepřímá, to znamenalo, že se musely nechat zastupovat svými plnomocníky, tedy muži. O tom, že by se žena dostala do nějaké volební strany, nemohla být vůbec řeč, protože neexistovala skutečnost, že by mohla být volena.

Zajímavé je, že jedinou oblastí, kde si byli zástupci obou pohlaví rovni, bylo trestní právo. Pokud žena něco provedla, byla potrestána na stejné úrovni jako muž.³³

4.3 Česká žena po roce 1918

Zatímco doposud stály ženy ve stínu mužů a svých manželů, v roce 1918 přišly zásadní změny. Jedna z nich se týkala českých vysokých škol, konkrétně Právnické fakulty Univerzity Karlovy a Českého vysokého učení technického, ty svoje dveře konečně otevřely českým studentkám. Ženy se staly vzdělanějšími a toužily si založit rodinu i při výkonu zaměstnání bez nutnosti ho opustit. To se jim splnilo v roce 1919, kdy byl zrušen již zmíněný celibát.

Dá se říci, že hlavní starostí žen bylo to, jak skloubit rodinu, péči o dítě a v neposlední řadě zaměstnání. Stát si v této době začal více uvědomovat, že je nutné pohlížet na ženu jako na někoho, kdo je nositelem nového života. Díky tomu získaly ženy jisté výhody. Patřil mezi ně zákaz práce v noci, šest týdnů volna před a po porodu, a také zákaz práce v nebezpečném prostředí. Navzdory tomu to neměly zaměstnané ženy tak růžové, jak

³² Srov. BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 160-162.

³³ Srov. HAJN, Alois. *Ženská otázka v letech 1900-1920*. Praha: Pokrok, 1939, s. 23-24.

se na první pohled může zdát. Přetrvával trend podhodnocovat ženskou práci. Prosadit se jako žena – žadatelka o práci nebylo jednoduché, na takové se pohlíželo jako na ty, které se pletou do mužských záležitostí a berou mužům práci. Zaměstnavatelům ženského pohlaví nahrávala nastalá hospodářská krize, měli důvod propustit ženu jako první a donutit ji, aby se vrátila k plotně, kam podle tehdejších představ stále patřila.

V průběhu druhé světové války se otázka ženské práce dostala do popředí. Od roku 1939 se objevil požadavek nucené práce pro ženy. Výjimku, až do roku 1943, tvořily provdané ženy. Ty o ni však s únorem téhož roku přišly a pracovat musely provdané, bezdětné i ty, které měly děti starší čtrnáct let. Jednalo se o ty, kterým bylo mezi roky 17 až 45. Protože se mnohým z nich nechtělo za prací do Německa, kvůli obavě o svůj život z důvodu náletů na pracovní centra. Začaly si ženy pořizovat předčasně děti a vdávat se. Tím byly od nucené práce ochráněny. Není tajemstvím, že v této době výrazně vzrostla porodnost a sňatečnost.³⁴

I přesto všechno lze říci, že rok 1918 a roky následující, byly pro osudy českých žen stěžejní. Zde bych ráda uvedla Washingtonskou deklaraci z 18. října 1918, tu předložil Tomáš Garrigue Masaryk tehdejšímu americkému prezidentovi Woodrow Wilsonovi. Právě v ní bylo ukotvené rovnoprávné politické, sociální a kulturní postavení mužů a žen.³⁵ Neméně důležitý byl i Zákon č. 75/1919 Sb., z 18. února 1919, který obsahoval sdělení umožňující všem lidem, starším 21 let volit, a to bez rozdílu pohlaví.³⁶

Válečné roky 1939-1945 donutily ženy, aby stejně jako za 1. světové války, nahradily svoje muže, kteří byli okolnostmi přinuceni odejít do boje. Nejednalo se však pouze o náhradu doma, nýbrž musely muže zastoupit i jako členky aktivní obrany. Vypomáhaly například u Červeného kříže, řídily nákladní vozidla nebo stavěly mosty. V roce 1942 byly dokonce české ženy přizvány jako pomoc do složek britské armády. Tyto bojovnice získaly za svou statečnost ocenění, jednalo se o medaile Africa Star. Roku 1946 se vracejí domů, avšak uznání se jim tu, až do pádu komunismu, příliš nedostalo.³⁷

³⁴ Srov. BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Vedita, 2011, s. 172-176.

³⁵ Srov. SOVADINA, Jiří. WASHINGTONSKÁ DEKLARACE (18. 10. 1918). In *Moderní dějiny.cz* [online]. 2009 [cit. 2018-12-13]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/washingtonska-deklarace-18-10-1918/>

³⁶ Srov. Stejnopis sbírky zákonů a nařízení státu československého. In *Stejnopis sbírky zákonů a nařízení státu československého.cz* [online]. 1919 [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919.html>

³⁷ Srov. *Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války*. Praha: Naše vojsko, 1992, s. 11.

4.4 Česká žena v letech 1945-1989

Po skončení 2. světové války vyšla v platnost Vyhláška č. 74/1945 Ú. 1. Ministerstva ochrany práce a sociální péče O mzdovém a platovém zrovnoprávnění obou pohlaví. Bohužel její užití v praxi téměř neexistovalo. Ženy měly stále menší platy než muži. Společnost to odůvodňovala tím, že ženská práce je automatickým prostředkem k tomu, aby se stát po válce rychle postavil zpět na vlastní nohy.³⁸

V této době nemusela žena, která se stala matkou a starala se o své dítě, pracovat. Povětšinou se ale ženy samy a rády do práce vracely. Jednak si chtěly udržet alespoň nějakou nezávislost na svém muži, a také si domácnosti rychle zvykly na jistý komfort a druhý příjem se stal téměř nezbytností. V tomto poválečném období bylo zvykem, že se matkami stávaly dívky už okolo dvacátého roku života. K tomu velkou měrou přispíval i stát, který podporoval mladé rodiče, ať už budováním jeslí, mateřských škol nebo družin. Obvykle měly páry jedno nanejvýš dvě děti. Dá se říci, že převažoval trend, kdy lidé s nižším vzděláním měli více dětí a naopak.³⁹ Přístup k výchově dětí v takovýchto rodinách se stále držel tradičních způsobů. Děvčata byla vedena k tomu, aby se uměla postarat o domácnost, učila se vařit a šít. Od chlapců se přílišná aktivita v domácnosti nevyžadovala. Počítalo se s tím, že se jednou ožení a nic takového ve svém životě nebudou potřebovat.⁴⁰

Tradiční rozdělení rolí neopustilo ani školský systém. Sice byl, zejména v 80. letech, na středních školách větší počet dívek než chlapců. To ale bylo dané tím, že chlapci si volili spíše odborná učiliště. Chtěli získat co nejdříve odbornou kvalifikaci a odejít do práce. Ženy na vysokých školách studovaly v malých počtech, většinou se po maturitě vdaly, otěhotněly a staraly se o děti.

Období po roce 1945 znamenalo pro ženy, v otázce jejich postavení, opět velký krok dopředu. Roku 1950 vznikl Zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb., jež rušil dogma, že hlavou rodiny je pouze muž a žena i dítě jsou mu ve všem podřízeny.⁴¹ Od této doby byla výchova dětí záležitostí obou rodičů. Ústava z 9. května 1948 zajistila oběma pohlavím

³⁸ Srov. BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 177.

³⁹ Srov. HEITLINGER, Alena a Zuzana TRNKOVÁ. *Životy mladých pražských žen*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Sociologické aktuality, s. 24-27.

⁴⁰ Srov. JIRKOVÁ, Marie. *Vzdělání a emancipace ženy: příručka pro učitele marxisticko-leninské filozofie a sociologie a pro aspiranty společenskovědních oborů*. Praha: SPN, 1982. Knižnice výuky marxismu-leninismu, s. 96-97.

⁴¹ Srov. *Zákony pro lidi*. In *Zákony pro lidi.cz* [online]. 1949 [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-265#hlava2>

právo na práci, vzdělání a také konečně na spravedlivou odměnu za odvedenou práci. Zákonem bylo také opatřeno ukončení manželství rozvodem nebo zajištění komfortu těhotným ženám. Právě roku 1956 začal platit Zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, který zaručoval finanční kompenzaci ženám v těhotenství a po narození dítěte.⁴² Další zákon, konkrétně č. 58/1964 Sb., zvyšoval dobu mateřské dovolené.⁴³ Poslední zákon, na který bych nerada zapomněla, je Trestní zákon č. 86/1950 Sb., který klasifikoval podle § 238 a § 243 znásilnění a obchodování se ženami jako trestné činy.⁴⁴

4.4.1 Významné spolky a osobnosti 20. století

Protože ženy již měly právo volit, cítily svoji příležitost ovlivnit dění československého státu. Právě jeho vznik uvolnil, co se týká žen, otěže. Sílila nejen jejich práva, ale také touha mít svoji vlastní stranu, která by mohla posléze kandidovat do voleb. Jejich pozitivní představy byly však na míle vzdálené realitě, která se v politické sféře odehrávala. Jednotlivé politické strany měly totiž svoje předem vybrané kandidáty, tudíž dostat se do strany, bylo téměř nemožné. Ženy se ovšem nechtěly tak snadno vzdát.

Roku 1923 založila Františka Plamínková Ženskou národní radu. Rada se stala zastřešením a jakýmsi ambasadorem dosavadních ženských spolků. Hájila práva nejen pracujících žen, ale dovolávala se opravdového dosažení rovnosti obou pohlaví s odkazem na Ústavu.⁴⁵ Hlavní postavou byla již zmíněná Plamínková, která se zajímala o to, jak souvisí politika a každodenní život žen, na základě toho se snažila nabádat ženy, aby více usilovaly o svoje politická práva. Aktivně upozorňovala na nebezpečí totalitního režimu, a to se jí bohužel vymstilo. Byla zatčena gestapem a popravena.⁴⁶

V 19. století byl bojovníkem za ženská práva Vojta Náprstek, ve 20. století ho vystřídal 1. československý prezident Tomáš Garrigue Masaryk. Ten mezi prvními

⁴² Srov. *Zákony pro lidi*. In *Zákony pro lidi.cz* [online]. 1956 [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1956-54#cast3>

⁴³ Srov. *Zákony pro lidi*. In *Zákony pro lidi.cz* [online]. 1964 [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1964-58#oddil2>

⁴⁴ Srov. *Zákony pro lidi*. In *Zákony pro lidi.cz* [online]. 1950 [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-86#hlava7>

⁴⁵ Srov. BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 211-213.

⁴⁶ Srov. VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004, s. 188-190.

přizpůsobil program politických stran, které vedl myšlenkám rovnoprávnosti žen a stal se tak silnou oporou politického uvědomění žen v Čechách.⁴⁷

Navzdory tomu, že za Ženskou národní radou stál samotný prezident, našel si její program i své odpůrce. Mezi ty nejvýraznější patřil Emanuel Rádl. Ten nejvíce kritizoval právo žen na svobodné rozhodnutí podstoupit potrat. Byl toho názoru, že žena má pro dítě obětovat všechno a rozhodně tím neměl na mysli pouze movité věci. Obviňoval tento ženský spolek z genderového konfliktu, protože podle něho, prosazoval rovnost pohlaví namísto společné kooperace. I přes veškeré snahy končí Rada svoji činnost v roce 1942. Ani tato skutečnost feministky neodradila.

O pouhé 3 roky později, 16. srpna, vznikla Rada československých žen a jejího vedení se ujala česká doktorka práv Milada Horáková.⁴⁸ Ta se díky svému vzdělání podílela, mimo jiné, i na přípravě legislativy, která měla změnit postavení nemanželských dětí a jejich matek.⁴⁹

Vraťme se ale zpět k Radě Československých žen. Mezi její prioritní východiska patřilo dosažení rovných práv žen ve veřejné a politické sféře, dosažení práva na adekvátní vzdělání, ale také to, aby bylo ženám ulehčeno plnění role matek. V návaznosti na poslední bod se Rada významně zasadila o provoz školek nebo veřejných prádelen.

Doposud s nadsázkou hladkou cestu ženských spolků 20. století, ukončil únorový nástup komunistů k moci. Dosavadní snaha a požadavky žen se jim zdály nepotřebné a zbytečné. Komunisté byly toho názoru, že není třeba vymáhat ženská práva za pomoci spolků, ale že postačí změna společenského uspořádání – po vzoru všechno je všech, protože jsme si všichni rovni.⁵⁰ Dá se říci, že „skončil příběh, který začal v polovině 19. století založením první ženské organizace, pokračoval zápasem o prosazení rovného práva na

⁴⁷ Srov. MASARYKOVÁ-GARRIGUE, Charlotte, NEUDORFLOVÁ, Marie L., ed. *Charlotta G. Masaryková: sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000 [v Praze]*. Praha: Masarykův ústav Akademie věd ČR, 2001, s. 142.

⁴⁸ Srov. BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 214-228.

⁴⁹ Srov. MASARYKOVÁ-GARRIGUE, Charlotte, NEUDORFLOVÁ, Marie L., ed. *Charlotta G. Masaryková: sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000 [v Praze]*. Praha: Masarykův ústav Akademie věd ČR, 2001, s. 173-174.

⁵⁰ Srov. BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011, s. 204-231.

vzdělání (...). Kolektivní úsilí tří generací aktivistek ženského hnutí o prosazení ženských práv skončily záhy po nastolení komunistického režimu (...).⁵¹ Komunisté se také po svém vypořádali jak s Františkou Plamínkovou, tak i s Miladou Horákovou. Ta byla na základě vykonstruovaného obvinění, že společně s emigranty připravuje nastolení fašismu, roku 1950 na Pankráci popravena.⁵²

Na závěr bych nerada opomněla dva, pro ženy významné svátky, vzniklé právě ve 20. století. Jedná o Mezinárodní den žen a Den matek. Cílem prvního z nich je poukazovat na nedodržování ženských práv, ale celkově se jedná o celosvětovou oslavu ženství. Prvotním iniciátorem byl 1. mezinárodní sjezd socialistických žen ve Stuttgartu, kde vznikla původní myšlenka, aby se ženy setkávaly ve stejný den v roce a prosazovaly zlepšení zacházení s nimi. New yorské švadleny se tím inspirovaly a roku 1908 uspořádaly stávkou za zkrácení pracovní doby a za větší platy.⁵³ Organizace spojených národů oficiálně uznala tento svátek až v roce 1975.⁵⁴ Jeho slavení každoročně vychází na 8. březen.

Druhý, tedy Den matek, je významný hlavně proto, že jím vzdáváme hold matkám a mateřství. Na našem území byla velkou propagátorkou a zastánkyní tohoto svátku Alice Masaryková. Bohužel od roku 1945 ustupoval tento významný den do pozadí a slaví se spíše Mezinárodní den žen. Po pádu komunismu se však lidé vracejí ke slavení obou zmíněných dnů. Den matek se oslavuje druhou květnovou nedělí.⁵⁵

⁵¹ BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, s. 25.

⁵² Srov. MASARYKOVÁ-GARRIGUE, Charlotte, NEUDORFLOVÁ, Marie L., ed. *Charlotta G. Masaryková: sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000* [v Praze]. Praha: Masarykův ústav Akademie věd ČR, 2001, s. 177.

⁵³ Srov. KAPLAN, Temma. In On the socialist origins of International Women's Day [online]. *Feminist Studies* 11, 1985, s. 165-166 [cit. 2019-01-10].

⁵⁴ Srov. Proč se slaví MDŽ? In Forum 50%.cz [online]. [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/proc-se-slavi-mdz>

⁵⁵ Srov. Den Matek - historie. In České-tradice.cz [online]. [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <https://www.ceske-tradice.cz/tradice/jaro/den-matek>

5 Česká žena po roce 1989

Nyní se dostávám ke stěžejní kapitole své práce. Budu se v ní zabývat situací na našem území po pádu komunismu, ale i postavením českých žen nejen ve společnosti, ale také v rodině a v práci. Zmíním i situaci týkající se studujících žen.

5.1 Nástin situace na českém území po roce 1989

V polovině 60. let 20. století začal, ve většině západoevropských zemí, druhý demografický přechod, který se našeho území týká až po listopadu 1989. Je to období, pro které je typický ubývající počet lidí vstupujících do manželství, v opačném případě nízká věková hranice při jeho uzavírání, a především nízká porodnost. Podrobněji se k těmto změnám ještě vrátíme.

Zmiňované proměny v lidském chování má na svědomí především emancipace, snaha o ekonomickou nezávislost lidí, ale také odmítání tradičních hodnot. S ohledem na naši společnost v období, kdy padl komunistický režim, lze konstatovat, že zásadní změny ve společnosti, sňatečnosti a porodnosti mají na svědomí čtyři zásadní faktory. Jde o možnost studia, cestování, podnikání a v poslední řadě o otázku nezaměstnanosti.

Po roce 1989 výrazně vzrostl počet studentů na středních a vysokých školách. Česká společnost se více angažovala ve vzdělání a snažila se získat dostupnou kvalifikaci. Dalším faktorem bylo otevření hranic a s tím spojená nově nabytá svoboda pro české obyvatelstvo. Mnozí z nich vyjížděli do zahraničí za prací nebo si zřídili vlastní podnikatelskou činnost. Posledním faktorem byla tehdy velmi vysoká nezaměstnanost, jež se týkala právě absolventů škol. Ti neměli dostatečnou praxi pro vstup do práce a její následné vykonávání. Mladí lidé zůstávali bez prostředků, alespoň částečně závislí na rodině, a tak poslední na co mysleli, bylo manželství nebo pořízení potomka.

5.1.1 Sňatečnost a rozvodovost po roce 1989

Tak jako jsou v našich životech mezníky, jejichž věková hranice je stanovena zákonem, např. plnoletost. Existují takové zásadní životní kroky, které vnímá každý jedinec odlišně. V tomto případě mám na mysli sňatek a početí dítěte.

Mnohokrát již bylo zmíněno, že do poloviny 20. století nebylo nic zvláštního na tom, že byly dívky, již ve svých 20 letech vdanými matkami. Po roce 1989 se věková hranice výrazně posunula a průměrný věk ženicha a nevěsty se pohyboval mezi 28-32 lety. V současné době se trend manželství a dětí značně upozadil.

Zrušení novomanželských půjček způsobilo pokles ochoty lidí uzavírat sňatky. Z výzkumů vyplývá, že v roce 1989 došlo k 81 000 uzavřených sňatků, po roce 1995 klesl tento počet na 54 000.⁵⁶ Co se týká ideální věkové hranice pro jeho uzavření, existují v zásadě dva typy názorů. Na jedné straně jsou ti, kteří tvrdí, že se žena má vdát a porodit dítě co nejdříve. Na straně druhé jsou ti, jež dávají přednost kariéře před svatbou. U obou skupin však platí, že rozhodnutí uzavřít sňatek, je ovlivněno mnoha faktory. Především, oproti létům minulým, lidé více přemýšlejí o svém zázemí. Snaží se nejprve vytvořit si kvalitní podmínky pro svůj život, jiní čekají, až se zlepší jejich celková ekonomická situace nebo až vyřeší otázku bydlení.⁵⁷

V roce 1993 provedl Český statistický úřad šetření týkající se reprodukčního chování v naší zemi. Padaly otázky ohledně reprodukce a manželství a cílem bylo zjistit, jak mladí lidé k těmto fenoménům přistupují. Z těchto průzkumů vyplynulo, že si tři čtvrtiny dotazovaných neuměli představit, že by v budoucnu neuzavřeli sňatek, dokonce ho označovali za nejdůležitější věc na světě.

Výzkumy Rodina 96, prováděné v rodinách v roce 1996 ukázaly, že 1/3 obyvatelstva ve věku 18-30 let, považovala lidi, kteří žili společně, aniž by byli sezdaní, za nenormální. Zajímavé byly i odpovědi na otázku, jak velkou hodnotu má pro ně manželství. V tomto případě se objevovaly dva názory. Buď ho lidé vnímali jako něco, co přichází automaticky po narození dítěte nebo mu opravdu přisuzovali morální hodnotu a brali ho jako ukazatele duševního zdraví člověka. Dotazovaní souhlasně odpovídali i na dotaz, zda by se lidé měli brát i bez ohledu na to, zda dítě plánují nebo ne.⁵⁸ I přesto lze říci, že „*i když je tradiční rodina a manželský svazek stále pro podstatnou část společnosti nezpochybnitelnou hodnotou, zároveň stoupá tolerance vůči nesezdanému soužití (...)*“⁵⁹

⁵⁶ Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 12-14.

⁵⁷ Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 62-63.

⁵⁸ Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 22-23.

⁵⁹ FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 23.

Co se týká postoje k rozvodům, přetrvával, dle výzkumů názor, který tvrdil, že jde o špatnou věc, a je to selhání obou lidí. Avšak pokud jsou v manželství výrazné problémy a překážky, vidělo téměř 78 % dotazovaných, rozvod jako nejvhodnější řešení.⁶⁰

5.1.2 Porodnost po roce 1989

S uzavíráním manželství úzce souvisí také porodnost. V české společnosti dlouho přetrvával zvyk mít téměř okamžitě po svatbě dítě. V mnoha případech bylo očekávání potomka důvodem právě ke sňatku. Z toho je zřejmé, že klesající sňatečnost je přímo úměrná klesající porodnosti.

Trendy v četnosti dětí se po listopadové revoluci proměnily stejným způsobem jako ty v oblasti sňatků. V 60. a 70. letech bylo zvykem, že pár měl z pravidla dvě děti a klesala pravděpodobnost početí třetího nebo čtvrtého dítěte. Po roce 1989 dochází k poklesu četnosti lidí, kteří jsou ochotni si pořídit vůbec jedno, natož dvě děti.⁶¹ Důvodem k odkladu mateřství u žen je nejčastěji možnost vycestovat a získat nové zkušenosti, možnost prestižního zaměstnání, která žena nechce ztratit, ale také nedostatečné zázemí. V dnešní době páry více, ve srovnání s minulostí, uvažují nad tím, zda žena není ve svém věku na dítě příliš stará a bude ho moci adekvátně vychovat do produktivního věku. U mužů je to, dle průzkumů, strach o ztrátu svého vlastního času a nemožnost věnovat se svým koníčkům.⁶²

I přesto, že by se podle tradičního modelu, měly děti rodit hlavně sezdaným párům. Po roce 1989 přibývá dětí, které se narodily párům žijících spolu bez oddacího listu. Udává se, že od roku 1990 až do roku 1997 se jejich počet zvýšil z 11 000 na 17 200.⁶³

S porodností souvisí také otázka potratů. Vzhledem k tomu, že po zhroucení komunistického režimu se otvírají nové možnosti téměř všemu, nevyhnula se tomu také osvěta v oblasti antikoncepce. S tím jde ruku v ruce i problematika interrupcí, která se vzhledem k možnostem různých typů ochrany před nechtěným těhotenstvím velmi snížila. Na základě provedených průzkumů lze říci, že česká společnost je více tolerantní

⁶⁰ Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 24.

⁶¹ Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 16.

⁶² Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 46-47.

⁶³ Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 16.

k interrupcím. Konkrétně mladá generace, která má za to, že jde o výrazně lepší řešení než mít nechtěné dítě.⁶⁴

5.1.3 Možnosti studia

V minulosti děti, které skončily devítiletou povinnou školní docházkou, nejčastěji nastupovaly do práce. S uvolněním režimu se však situace změnila. Výrazně se zvýšil počet studentů pokračujících, po absolvování základní školy, ve studiu na střední škole a posléze ve studiu na vysoké škole. V oblasti vzdělání je situace u jednotlivých pohlaví, oproti létům minulým, téměř opačná. Fakt, že bylo studium doménou chlapců, vymizel a zvýšil se počet dívek, které měly maturitní zkoušku. V roce 1991 jich byla více než polovina, chlapců však jen 41 %. Novinkou jsou i soukromé školy pro dívky.

Změnou však bohužel neprošlo zastoupení pohlaví v jednotlivých oborech. V 19. a ve 20. století dominovaly ženy hlavně v oborech, jako bylo zdravotnictví nebo učitelství a muži v těch odborných.⁶⁵ S koncem 20. století je situace neměnná a troufám si odhadovat, že ještě dlouho bude.

5.1.4 Pozice české ženy v rodině a v práci

V podstatě lze říci, že má žena v české společnosti dvě hlavní role, a to tu pracovní a rodinnou. Tyto role se však v českém prostředí navzájem vylučují a tato konfliktní situace je typickým znakem a problémem života českých žen. Navzdory tomu, že naše společnost vykresluje skloubení těchto rolí jako nemyslitelné, ženy to tak vyhoceně nevnímají.

Za utkvělou představou, jež ženy zasazuje do pozice matek či hospodyň a muže ukazuje jako vládce veřejné sféry, mohou především genderové stereotypy. Jednak tím, že zastírají rozrůzněnost ženské a mužské populace ve společnosti, neberou ohled na kompetence nebo vlastnosti jednotlivých pohlaví, předkládají utopické představy ideálního muže či ženy a v neposlední řadě nacházejí silné ukotvení nejen v mediální a politické sféře. To, že je primárním údělem ženy být matkou, si uvědomuje a kvituje většina české společnosti. Toho také značně využívají genderové stereotypy. Bohužel zmiňovaná předurčenost vytváří a ovlivňuje postavení žen v rodině, společnosti a v životě.

⁶⁴Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 16 a 25.

⁶⁵Srov. FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství), s. 36-38.

Pozici žen nikterak nevylepší ani sociální politika našeho státu. Ten stanovuje sice mateřskou dovolenou a s ní i spojený příspěvek, který je však nedostačující pro samotnou ženu, která by neměla mužský protějšek. I v tom případě se předpokládá, že žena bude závislá na muži. Přestože není ani jeden z rodičů žádným zákonem zavázán k tomu, že právě on půjde na mateřskou dovolenou, je silně ukotveno, že s dítětem zůstává doma právě žena. Jednak je to dáno tradicí a zkrátka se to od ženy, jako od rodičky stereotypně očekává. Je brána jako vychovatelka dětí, a právě v tom se realizuje. Společnost očekává, že má žena vrozenou schopnost a předpoklady k tomu, aby dítě nejen porodila, ale také ho vychovala a starala se o něj. S tím souvisí i starost o domácnost, která je naší společností vnímána jako automatický doplněk k mateřství. Žena je přece doma, příznačně na mateřské dovolené. Beztak se nudí, a tak může ve volném čase vykonávat domácí práce.⁶⁶ „Zhruba 90 % objemu běžně vykonávaných činností v domácnosti (vaření, uklízení, nákupy) má v současnosti na starosti žena. Objem této práce vykonávané muži zpravidla nedosahuje ani 5 %.“⁶⁷

Trh práce a české ženy jsou díky genderovým stereotypům dvě neslučitelné kategorie. Protože je žena paušálně brána jako ta, která bude mít jednu děti, jeví se proto pro zaměstnavatele jako pracovní síla, s níž nelze do budoucna počítat. Jak jsem již zmínila rodičem, jenž zůstává doma s narozeným nebo například nemocným dítětem, je právě žena – matka. Kdežto do mužovy práce nebo pracovní pozice děti nikterak nezasahují a nekomplikují ji.

Troufám si, se znovu odvolat na genderové stereotypy. Ty, podle mě, svým rozdělením pracovních pozic na mužské a ženské, do jisté míry stojí za takovým nepříznivým postavením ženy na trhu práce. Pokud se žena uchází o pozici, která je zafixovaná jako ryze mužská, automaticky bude zaměstnavatel uvažovat o tom, zda je schopna dosáhnout takových výsledků jako muž, když na to nemá patřičné předpoklady. S tím souvisí i finanční ohodnocení, jež je ve většině případů nižší u žen než u mužů, mnohdy i o polovinu. Paradoxní je, že pro téměř každou českou domácnost je příjem obou partnerů nezbytný. Ženy však pracují nejen z tohoto důvodu, ale také proto, že se snaží uplatnit nabyté vzdělání a udržet kontakt se svými vrstevnicemi.

⁶⁶ Srov. MANSFELDOVÁ, Zdenka a Milan TUČEK. *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2000, s. 148-151.

⁶⁷ MANSFELDOVÁ, Zdenka a Milan TUČEK. *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 152.

I když všechno nasvědčuje tomu, že za nevyváženou pozici žen v oblasti práce mohou pouze genderové stereotypy zakotvené v naší společnosti, není to až tak pravda. Myslím si, že ženy samy na sebe koukají jako na ty, které nejsou schopné pracovat na prestižních pozicích. Chybí jim dravost a ambice. Jakoby samy přijaly role nedostatečných a rezignovaly na jakoukoliv snahu o změnu. Jsou ochotné pracovat za nízkou mzdu nebo za nevýhodných podmínek.

Existuje nějaká cesta z tohoto začarované kruhu? Ukazuje se, že nadějí by mohla být dnešní generace mladých lidí. Ti si uvědomují, že jsou i jiné možnosti, jak si rozdělit funkce v domácnosti nebo péči o dítě. Přiklánějí se k rovnoměrnému zatížení obou partnerů. I přesto je velmi malé procento mužů, kteří odcházejí na mateřskou dovolenou místo žen a zastávají domácí práce. Dokonce se ukazuje, že i když muž zůstává doma s dítětem, mnohdy přenechává stále chod domácnosti na bedrech ženy.

Rodinná role ženy je považována za základ jejího života, o kterém není pochyb. Pokud se snaží některá vybočit tím, že jako prioritu nemá děti, ale buduje si kariéru ve snaze něčeho dosáhnout. Společnost jí dá jasně najevo, že to není žádoucí. Sloučení role rodinné a pracovní je zkrátka v naší společnosti nemyslitelné a ženám to údajně ubírá na kvalitních výkonech a důslednosti při výchově dětí.⁶⁸ „*Za svou angažovanost v rodině a odpovědnost za její chod platí česká žena často druhořadou pozicí na trhu práce. Mužská prvotní angažovanost na trhu práce pak muže sice osvobozuje od práce v domácnosti, ale z velké části ho i vylučuje z participace na rodinných vztazích a vazbách.*“⁶⁹

Jak jsem již zmínila výše česká rodina je více či méně závislá na finančním příjmu obou rodičů. Z toho důvodu musejí být ženy automaticky součástí pracovního trhu. Jejich snaha je především to, jak sladit roli matky a pracující ženy. Společnost jim to však bohužel neulehčuje. Kvůli utkvělým představám o jejich jasné roli a úloze, vytváří na pracující matky a ženy tlak, že odbývají výchovu svých dětí a rodinu nebo naopak nejsou dobré ve své práci. Je nemyslitelné, že by žena skloubila práci s rodinnými povinnostmi, anebo bezproblémově přecházela z role matky do role pracující ženy.

Jediné východisko je nestavět do opozice veřejnou sféru – zastávanou muži a sféru soukromou – zastávanou ženami. Přijmout taková opatření, díky kterým půjde obě zmíněné

⁶⁸ Srov. MANSFELDOVÁ, Zdenka a Milan TUČEK. *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 153-154 a 155-157.

⁶⁹ MANSFELDOVÁ, Zdenka a Milan TUČEK. *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 157.

oblasti lidského života sladit a umožnit vzájemnou spolupráci matek a otců v rodině i v práci.⁷⁰ Vždyť každému z nich jde o to samé, a to o blaho jejich dětí ve všech oblastech.

5.1.5 Shrnutí

Před rokem 1989 se mladá generace lidí musela smířit s tím, že jejich život byl v rukou zejména rodičů nebo učitelů. To, zda se daný člověk dostal na školu a mohl ji následně i vystudovat, záleželo na postavení jeho rodičů ve společnosti, potažmo v komunistické straně.

Tehdejší život byl sice složitý, avšak mladá generace měla téměř bez práce zajištěnou a nalinkovanou budoucnost od rodičů. Načež dnešní doba to mladým lidem rozhodně neulehčuje. Je velmi obtížné sehnat bez praxe dobře placenou práci, a než se k takovému zaměstnání doberou, vystřídají mnohdy řadu pracovních pozic, ať už z důvodu nesprávné kvalifikace nebo jen v rámci hledání toho pravého.

V minulosti se od lidí automaticky očekávalo, že jejich první kroky ze školy povedou rovnou k oltáři. Současnost je této představě na míle vzdálená a tento trend je upozadován. V letech, ve kterých dříve lidé měli děti, dnešní generace teprve dostudovává a mnohdy ani to. Studium a práce je na prvním místě a od sezdaného soužití a dětí se upouští. Moderní je žít ve vztahu, kde se dva lidé spíše testují a zkoumají, zda je pro ně daný partner vhodný a je adekvátní s ním založit rodinu.

Obecně platí, že čteněji se vdávají ženy se základním nebo středoškolským vzděláním. Rodí se jim i více dětí, protože pro ženy s vysokoškolským vzděláním často není čas strávený v domácnosti a s dětmi prioritou. Raději ho věnují jiným aktivitám. Víc než to, je zajímavá seberealizace, získání dobré pracovní pozice a snaha o budoucí zajištění.⁷¹ Dle mého názoru jde však o logický a zodpovědný přístup a poslušnost.

⁷⁰ Srov. MANSFELDOVÁ, Zdenka a Milan TUČEK. *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, str. 157-158.

⁷¹ Srov. MANSFELDOVÁ, Zdenka a Milan TUČEK. *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002, s. 46-47.

6 Současná podoba ženských organizací a osobnosti s nimi spojené

Podíváme-li se zpětně, dá se říci, že za vlády komunistů došlo k úplné eliminaci všeho, co se, byť jenom náznakem podobalo feminismu nebo nějak souviselo s emancipací. Ženám téměř nedocházelo, že mají nárok na svá práva a je potřeba je prosazovat, ať je u moci jakákoliv vládní strana.

Po pádu komunismu se situace ohledně ženské otázky vylepšila. Mnoho autorů označuje polistopadové období jako znovuzrození něčeho, co reálně z životů žen nikdy nevytizelo, pouze to komunistický režim, ve snaze udržet poslušnost a morálku ve státě, skryl. Jednalo se hlavně o ženskou důstojnost a uvědomění si své výjimečnosti. Po listopadové revoluci se téměř všemu a všem otevřely nové obzory, ženské spolky nevyjímaje. Mnohé české organizace se inspirovaly těmi zahraničními a jejich představitelkami.

Také vznik Gender Studies, o kterých budu mluvit později, vnesl do otázky emancipace více světla. Ženy, participující na ženském hnutí, lze rozdělit na tři skupiny. Na jedné straně šlo o aktivistky, které se po pádu režimu vrátily z emigrace, na straně druhé stály ženy nemající žádné zkušenosti s členstvím v ženském hnutí. A někde uprostřed těchto dvou skupin se nacházely ženy, jež už měly s prací a aktivitou v hnutí co dočinění.

K povýšení ženské otázky na problém, který je třeba řešit, pomohlo České republice vstoupení do Evropské Unie roku 2004. Konečně se objevila všeobecně uznávané instituce, nezlehčující postavení žen a jejich diskriminace. Ukázalo se, že pokud se tyto problémy stanou záležitostí velkého hráče v politice, stanou se rázem problémy celosvětovými a už je nebude možné přehlížet. Najdou se však i tací, kteří moci Evropské unie nevěří a srovnávají její práci s prací komunistického režimu. Tvrdí, že se Unie tváří, jakože problémy řeší, ale ve skutečnosti jde pouze o obecná opatření, která problémy žen nikterak zásadně neřeší.⁷²

Abych nebyla pouze na straně žen, trůfám si říci, že si za tento nastavený trend můžeme s jistou mírou i samy a považujeme ho za normální. Dříve se dal stěží ovlivnit, ale dnes? Právě z těchto důvodů, aby nedocházelo k domácímu násilí, diskriminaci a taky proto, aby si ženy byly vědomy svých práv a uměly si je udržet a obhájit, vznikla a stále vzniká

⁷² Srov. HAŠKOVÁ, Hana, Alena KŘÍŽKOVÁ a Marcela LINKOVÁ, ed. *Mnohohlasem: vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006, s. 61-69.

velká řada organizací. Pro ilustraci jsem si vybrala 3, dle mého názoru, nejzásadnější. Je to Český svaz žen, Gender Studies o.p.s. a NESEHNUTÍ.

6.1 Český svaz žen

V dobách komunismu vznikla na území tehdejšího Československa organizace nesoucí název Československý svaz žen. Ten roku 1990 zaniká a jeho nástupcem se stal Český svaz žen. Nové uskupení započalo svoji činnost v témže roce a rychle se z něho stal jeden z největších fungujících spolků pro ženy u nás.

V současné době je Svaz dobrovolným a nezávislým subjektem. Jeho členkami jsou a mohou se stát ženy neohledně na svůj věk, náboženské vyznání, sociální postavení nebo profesi. Jedinou nepsanou podmínkou je otevřenost k ostatním členům a spolkům, se kterými Český svaz žen spolupracuje.

Mezi hlavní cíle tohoto hnutí patří snaha o rovnoprávné postavení žen v naší společnosti, podpora rodiny, umožnění prolínání rodinných povinností s těmi pracovními nebo inspirace svých členek k aktivitám spojenými nejen s ním. Zároveň Český svaz žen respektuje a pracuje v souladu s mezinárodními smlouvami a dokumenty, které Česká republika přijala a zavázala se k jejich dodržování.⁷³ Jako příklad bych ráda uvedla zasazování spolku o ratifikaci Istanbulské úmluvy neboli Úmluvy Rady Evropy o prevenci a potírání násilí vůči ženám a domácího násilí. Dokument podepsala Česká republika v roce 2016. V době psaní bakalářské práce nebyla její platnost ještě bohužel závazně potvrzena.

Do budoucna má Český svaz žen spoustu plánů a určitě také práce. Dle svého prohlášení by se členové rádi orientovali také na zlepšení postoje vůči důchodkyním, ženám žijícím na okraji společnosti, samoživitelkám anebo těm, které žijí na venkově a nemají dostatečný přístup ke vzdělání a pracovním příležitostem.⁷⁴

6.2 Gender Studies o.p.s.

Tato nezisková organizace byla založena v listopadu 1991 v bytě Jiriny Šiklové, jejíž osobě se ještě budu věnovat. Nápad vznikl v létě téhož roku, díky setkání žen z Východu a Západu v Dubrovniku. Na něm se Šiklová dohodla na podpoře centra Gender Studies s americkou feministkou Ann Snilow.

⁷³ Srov. O Českém svazu žen. In Český svaz žen.cz [online]. [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: <https://www.csz.cz/view.php?cislocclanku=2008100004>

⁷⁴ Srov. Programová orientace ČSŽ 2018 - 2022. In Český svaz žen.cz [online]. [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: https://www.csz.cz/storage/1511734026_sb_programova_orientace_csz_2018-2022.pdf

V prvních rocích své existence působila organizace jako provizorní knihovna. Shromažďovaly se zde výtisky s feministickou tematikou, pořádaly se tu přednášky a bylo to místem setkávání feministek ze všech koutů světa. Po oficiálním zaregistrování organizace Gender Studies v roce 1992, se začaly její myšlenky rychle šířit. Navzdory tomu, že se na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy pořádaly odborné přednášky, které byly posléze uznány jako předměty, nebyly zavedeny do struktury univerzity. Až v roce 1997 přichází zásadní zvrát. Z neziskové organizace se stává obecně prospěšná společnost tak, jak ji známe dnes. Rozšiřuje svoje působení ze studentů na veřejnost. O rok později dosahují Gender Studies vytouženého cíle. Na Univerzitě Karlově, konkrétně na Filozofické fakultě, vzniká Centrum studií rodu, z něhož se později stane Katedra genderových studií. Roku 2002 spouští organizace webovou stránku feminismus.cz, která slouží i mimo jiné jako elektronické knihkupectví.⁷⁵

V současné době je možné obor studovat v bakalářském i magisterském programu. V prvním případě jde o Fakultu sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, v tom druhém o Fakultu humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze.

I přesto, že je obor oficiálně uznán, jeho studium neprovází vždy pozitivní reakce. Lidé, kteří se mu věnují, jsou mnohdy označováni za fanatiky a snílky, jeho osnovy jsou spíše vnímány jako ideologie a podněcování k boji mezi muži a ženami. Oboru neprospívá ani fakt, že do roku 1989 neexistovaly téměř žádné adekvátní materiály k této problematice, o které by se mohli vědci opřít. Současní akademičtí pracovníci si také stěžují na nedostatečnou informovanost, podceňování a zesměšňování oboru ze strany veřejnosti. Možná i proto se genderu věnuje, v porovnání s jinými obory, stále méně lidí. Buď nevěří v jeho adekvátnost, mají nízké platové ohodnocení nebo zkrátka proto, že schopní lidé stále více odcházejí za prací a možnostmi do zahraničí. Přitom práce v tomto oboru a jeho obhajoba vyžaduje značnou dávku znalosti cizích jazyků, trpělivosti, a především chuť šířit a informovat veřejnost o genderové problematice, která se nás, ať chceme nebo ne, týká.⁷⁶

Základní pilíře Gender Studies o.p.s.

Samotná organizace má mnoho úkolů a cílů. Já jsem vybrala nejzásadnější z nich, na kterých lze nastínit směr, kterým se Gender Studies ubírají. Snaží se především o odstranění

⁷⁵ Srov. Historie Gender Studies, o.p.s. In Gender Studies.cz [online]. [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <http://genderstudies.cz/gender-studies/historie.shtml?x=237046>

⁷⁶ Srov. HAŠKOVÁ, Hana, Alena KŘÍŽKOVÁ a Marcela LINKOVÁ, ed. *Mnohohlasem: vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 200, s. 165-177.

genderových stereotypů z každodenního života, ať už jde o zaměstnání, rodinu nebo vzdělání. Zabývají se tím, aby nedocházelo ke zkreslování pestrostí maskulinity a feminity. Poukazují na způsoby, kterými nás společnost nutí k dodržování rolí, jež nám připisuje.⁷⁷ Dále z jejich oficiálního prohlášení vyplývá, že se zaslouhují o vymazání kategorií „mužské“ a „ženské“ pracovní pozice, chtějí stejné podmínky pro gaye a lesby. Usilují o to, aby jedinci nebyli kvůli svému pohlaví diskriminováni na pracovišti, ať už malou mzdou nebo sexuálním obtěžováním. Chtějí, aby byli podporováni otcové nebo matky, kteří zůstávají na mateřské dovolené. V tomto kontextu prosazují částečné úvazky nebo práci z domu. V neposlední řadě se velmi zasazují o zastavení násilí páchaném na ženách a o to, aby měl každý lidský jedinec právo na respekt, ať se rozhodne se svým tělem naložit jakkoli.⁷⁸

6.3 NESEHNUTÍ

Nezávislé sociálně ekologické hnutí, ve zkratce NESEHNUTÍ, je nevládní organizací soustředící se na nedodržování práv lidí a zvířat, ale také na znečišťování životního prostředí. Hnutí bylo založeno v roce 1997 v Brně a jeho motem je svoboda, zodpovědnost a angažovanost. V tomto duchu se nese i celý jejich program, do kterého zapadá mimo jiné pořádání přednášek pro školy a veřejnost, semináře s odbornou tematikou, nýbrž i vydávání publikací.

Obecně lze říci, že celé jejich myšlení a směřování, lze rozčlenit do čtyř klíčových programů, ve kterých se angažují. Jde o Cestu iniciativy, jež se snaží o podporu lidí v zahraničí, především v Kavkazu a na Ukrajině. Zasazují se o tamní dodržování lidských a zvířecích práv nebo o snížení počínů, které mají negativní dopad na životní prostředí. Další program nese název Ženská práva jsou lidská práva. Ten se podílí na odstranění genderových stereotypů, sexuálního obtěžování žen na pracovištích a v neposlední řadě o odstranění striktního vymezení nastaveného ideálu krásy, kvůli kterému se pak ženy například stydí za svoje pohlaví a podstupují nesmyslné plastické operace. Upozorňují i na ponižování žen v reklamách nebo tisku. Na toto konto vznikla i soutěž Sexistické prasátečko. Ta mapuje a hodnotí materiály právě s touto tematikou. Zajímavostí je například označení nejvulgárnějšího příspěvku, který vybírala odborná porota. Tím se stal ten, od pražské Městské policie, kde je na fotografii polonahá žena, stojící u jejich auta. Třetím programem je Cesta k rozmanitosti. Ten se angažuje v otázce předsudků a nerespektování uprchlíků na

⁷⁷Srov. NOE, Marie, Josef CHUCHMA a Eva KLIMENTOVÁ. *Nové čtení světa: [sborník]*. Praha: M. Chříbková, 1999. Nové čtení světa, s. 91.

⁷⁸ Srov. Prohlášení Gender Studies. In Gender Studies.cz [online]. [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <http://genderstudies.cz/gender-studies/prohlaseni.shtml>

našem území. Posledním bodem je Občanské oko. To monitoruje projekty, které svým jednáním a činnostmi ovlivňují životní prostředí.⁷⁹

6.4 Jiřina Šiklová

Při reflexi hnutí, která u nás v 90. letech 20. století vznikla, nelze opomenout s jistotou nejvýznamnější českou ženu, bojující nejen za zlepšení postavení žen ve společnosti, tedy Jiřinu Šiklovou.

Jde o českou socioložku a publicistku, která byla mimo jiné, v letech 1981-1982 vězněna, kvůli zaslání nelegálních publikací do zahraničí. Podepsala Chartu 77 a jak již víme založila Centrum Gender Studies. Za svoji práci získala řadu ocenění, z těch nejdůležitějších jde o cenu Žena Evropy z roku 1995, která jí byla udělena za zásluhy při integraci Evropy. V současné době se nejvíce věnuje feministické, sociální a romské problematice.⁸⁰ Také přednáší témata zaměřená na gender či lidská práva na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy na Katedře sociální práce, kterou spoluzaložila a stala se její první vedoucí.⁸¹

V souvislosti s feminismem Šiklová tvrdí, že nelze mluvit o demokracii a lidských právech, když stále téměř v polovině světa dochází k diskriminaci či otrockém postavení žen. Dle jejích slov je propast mezi muži a ženami nejmarkantnějším problémem, který tu byl, je, a ještě dlouho bude. Co se týká feminismu předpovídá, že díky této problematice se bude po světě stále šířit navzdory tomu, zda bude danou zemí přijímán nebo naopak.⁸²

Jiřina Šiklová poukazuje na význam feminismu a také na to, že nelze přemýšlet o světových problémech, natož o roli žen pouze z hlediska naší kultury. Zároveň si na feminismu cení toho, že tento evropocentrický pohled přesahuje a nebojí se nahlížet na model dnešního světa z jiné perspektivy. Je také ochotný připustit, že existuje i jiný obraz světa než ten, v našem případě evropský, a i jeho podoba může být správná.⁸³ Protože dochází k mísení ras, národů a kultur „je nutné přijmout jinakost druhého, jako hodnotu, která mne obohacuje, a přijmout názor, že svět, dějiny, sociální statusy i hierarchie hodnot

⁷⁹ Srov. O nás. In Nesehnutí.cz[online]. [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <http://nesehnuti.cz/o-nas/>

⁸⁰ Srov. NOE, Marie, Josef CHUCHMA a Eva KLIMENTOVÁ. *Nové čtení světa: [sborník]*. Praha: M. Chříbková, 1999. Nové čtení světa, s. 138.

⁸¹ Srov. Katedra sociální práce. In ksocp.ff.cuni.cz [online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: <https://ksocp.ff.cuni.cz/cs/okatedre/lide/siklova-jirina-phdr-csc/>

⁸² Srov. NOE, Marie, Josef CHUCHMA a Eva KLIMENTOVÁ. *Nové čtení světa: [sborník]*. Praha: M. Chříbková, 1999. Nové čtení světa, s. 128-129.

⁸³ Srov. NOE, Marie, Josef CHUCHMA a Eva KLIMENTOVÁ. *Nové čtení světa: [sborník]*. Praha: M. Chříbková, 1999. Nové čtení světa, s. 130-131.

*a významy mohou být i zcela jinak interpretovány než tak, jak to platilo dosud. A tomu nás také učí feministický přístup“.*⁸⁴

I když obhájí práva žen, nejsou pro ni muži nepřítelem či někým, s kým je zapotřebí bojovat. To, že máme jako ženy jiné vlastnosti než muži, přičítá pouze individualitě každého člověka a v žádném případě nevyklučuje, že vlastnosti mužů mají mnohdy ženy a naopak. Každý z nás má nějakou povahu a nezáleží na tom, zda jsme ženy, muži, Romové nebo černoši.

A jak vidí Šiklová roli feminismu do budoucna? Dle jejích úvah nedojde k vytvoření žádné nové feministické školy či směru. Spíše bude docházet k úpravě starších teorií a k jejich přetváření a doplňování našimi zkušenostmi.⁸⁵

⁸⁴ NOE, Marie, Josef CHUCHMA a Eva KLIMENTOVÁ. *Nové čtení světa: [sborník]*. Praha: M. Chřibková, 1999. Nové čtení světa, s. 130.

⁸⁵ Srov. NOE, Marie, Josef CHUCHMA a Eva KLIMENTOVÁ. *Nové čtení světa: [sborník]*. Praha: M. Chřibková, 1999. Nové čtení světa, s. 135 a 137.

7 Transkulturní perspektiva

Pokud vezmu svoji práci a téma genderu a podívám se na něj skrze sociální konstruktivismus, dá se říci, že to, jak se dané kultury dívají na muže a ženu, jak je vnímají a uvažují o nich, je přímo závislé na kultuře, ve které žijí. Závisí to také na tom, kdo dané pojmy vysvětluje. Protože jsem se ve své práci hodně zabývala i pohlavím a tím, jak se od sebe liší v opozici k genderu, je patrné, že pohlaví se na rozdíl od genderu měnit nemůže, člověk se s nějakým pohlavím narodí, a to mu zůstává po celý život. Pomineme-li operační přeměny mužů v ženy apod. Gender se tedy mění v souvislosti s danou kulturou a není možné v žádném případě tvrdit, že každá kultura vnímá maskulinitu a feminitu stejně nebo že má všude stejný význam. To si ostatně ukážeme na následujících příkladech, které toto tvrzení utvrzují.

V zásadě se na vývoj postavení mužů a žen objevovaly dva názory. Ten Sigmunda Freuda a ten Margaret Meadové. Freud smýšlel o ženách jako o závistivých stvořeních, které by rády měly mužské pohlavní orgány. Právě proto, že je nemají, jsou dle jeho názoru méněcenné a nedokonalé. Takové postavení žen pro něj bylo hotovou a nezpochybnitelnou věcí. Žena patří do kuchyně a její celoživotní úděl je rodit děti a hýčkat manžela. Freud se vysmíval ženské emancipaci a tvrdil, že ženy volební právo nepotřebují. Proč taky, u plotny ho přece těžko využijí. To, že je žena o dost míň než muž, je dle jeho slov dané od Boha.⁸⁶

Podobně zcestné názory na ženy panovaly samozřejmě před i po Freudovi. Jejich autoři, stejně jako on, zapomněli zřejmě na to, že se společnost vyvíjí a s tím přichází nové možnosti jak pro muže, tak i pro ženy. Aplikovat model podřízené na všechny ženy na světě, je obrovský omyl. A troufám si říci, že se ho dopouštěli hlavně vědci mužského pohlaví. Zejména v 18. století se zformovala představa ideálního páru, tedy „pravého muže a ženy“. V tomto idylickém pojetí je ženino místo doma a pro muže je určen veřejný život. Takto rozdělená práce je často ospravedlňována tím, že si to takhle přeje příroda a tak to také zařídila. Proto jde o naprosto nezpochybnitelné a platné dogma. Často se takto rozdělená práce přirovnávala k té ve zvířecí říši, a to především k práci a rozdělení úkolů v úlu.⁸⁷

Druhý a snad i trochu střízlivější názor byl zastáván americkou antropoložkou Margaret Meadovou. Ta se za pomoci svých terénních výzkumů snažila dokázat, že to, co

⁸⁶ Srov. FRIEDAN, Betty. *Feminine mystique*. Rozš. vyd., s novou Předmlouvou a Epilogem autorky. Praha: Pragma, 2002, s. 166-193.

⁸⁷ Srov. NAGL-DOCEKAL, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), s. 31-35.

tvrdil Freud, není úplně tak pravda. Díky svým pozorováním došla k názoru, že neexistuje žádný důkaz o tom, že by nějaká kultura zastírala rozdíly mezi muži a ženami, vypustíme-li čistě ženskou schopnost rodit děti. Byla zastánkyní toho, že všichni jsme stejné lidské bytosti, akorát každá má jiné vlastnosti, které jsou pouze lidmi zafixované jako typické pro to a to pohlaví. Zpochybnila také Freudovu představu o pravém naplnění lidského života. Podle jejích slov, není naším hlavním posláním rodit děti, a pokud by to tak bylo, muži by spíše záviděli ženám jejich pohlavní orgány, které jsou toho schopny. Dle Meadové by se však ženy měly držet zpátky a moc se neprosazovat, aby nepřišly o vlastnosti jim typické a o svoji ženskost. Prohloubení propasti mezi pohlavími přičítala přílišnému lidskému snažení a také výtvarným moderního světa.⁸⁸

Na základě jejích výzkumů, lze potvrdit proměnlivost genderu a jeho nezávislost na pohlaví. Studovala ženy a muže ve třech společnostech a to u Arapešů, Mundrugunorů a Čambuluů. Přišla na to, že u Arapešů se rozdíl mezi pohlavími téměř nedělá, neznámá to však, že si neuvědomují rozdíly mezi nimi. Jde spíše o to, že nerozlišují způsob, jakým by se mělo vychovávat děvče či chlapec. Děti jsou vychovávány po, pro nás, ženském způsobu. Jsou citově založené a mírné. U Mundrugunorů je to v rozlišování pohlaví obdobné. Akorát jsou jejich děti vychovávány, dle české klasifikace, jako muži. Mezi jejich vlastnosti patří agresivita, bojovnost a bezohlednost. Čambuluové mezi pohlavími rozdíl dělají. Svoje chlapecké potomky vychovávají jako děvčata a naopak. Zde je učebnicová ukázka nejen absolutní nezávislosti genderu na pohlaví a jeho proměnlivosti v rámci kultury, ale také toho, jak dokáže kultura a lidé v ní formovat lidskou osobnost.

Druhým příkladem, který toto tvrzení obhajuje, bylo sledování amerických vojáků při námluvách s anglickými děvčaty. Vojáci měli děvčata za příliš odvážná. To bylo dané hlavně tím, že ani dívky ani vojáci neznali odlišné rituály při seznamování v jednotlivých zemích.⁸⁹ Zde je vidět, jak odlišná výchova může mnohdy způsobit nedorozumění. Proto je potřeba ke každé kultuře přistupovat na základě již nabytých základních zkušeností o ní. A zkoumat každou kulturu objektivně, nesrovnávat ji s tou svou a na základě odchylek ji pohrdat nebo ji mít naopak za nadřazenou.

Jako důkaz toho, že podřadné postavení žen není zdaleka univerzální a není společné všem kulturám, bych ráda uvedla výzkum další americké antropoložky, tentokrát Eleanor

⁸⁸ Srov. FRIEDAN, Betty. *Feminine mystique*. Rozš. vyd., s novou Předmlouvou a Epilogem autorky. Praha: Pragma, 2002, s. 194-224.

⁸⁹ Srov. SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011, s. 461-469.

Burke Leacockové. Ta říkala, že tato nerovnost se začala objevovat až se vznikem soukromého vlastnictví a s rozdělením společnosti na třídy. Jako příklad uvedla sběračské společnosti, kde shledala absenci jak podřízeného postavení žen, tak i soukromého vlastnictví. Transkulturní asymetrii se věnovala Američanka Michalle Zimbalist Rosaldová. Zkoumala především to proč věcem, které vytvoří muži, je přičítána větší hodnota a také proč je tímto vnímáním podporována nadřazenost mužů. Odpovědí je dle Rosaldové oddělení veřejné a soukromé sféry. Ženy jsou v té soukromé a muži ve veřejné tudíž to, co dělá žena, není světu příliš viditelné, a proto si mnozí myslí, že nevytváří žádné hodnotné činy. To je podle ní společné všem kulturám na světě. Zároveň je žena často spojována s přírodou, má od přírody prsa a tak má rodit a kojit děti. Muž je spojován spíše s kulturou a je pojímán jako tvůrce sociálního řádu.

Teorie strukturalismu se ujala antropoložka Shery Ortnerová. Ta danou teorii ještě více rozvinula. Potvrdila spojitost ženy s přírodou a muže s kulturou. Tvrdila také, že kultura má vlastnost nadřazenosti a díky ní si přírodu podřizuje a přetváří. Myslím, že aplikovat tuto tezi na postavení mužů vůči ženám již není třeba.

7.1 Otázka společného základu člověka

Existuje tedy nějaký společenský základ, který máme jako lidé společný? Při dnešní existenci nepřeberného množství různých národností a kultur, je tato otázka nasnadě. Pokud by opravdu něco takového existovalo, mohla by se díky tomu obhajovat tolerance k jednotlivým kulturám či, v případě mé práce, k pohlavím.

Východiskem z této patové situace se zdá být princip kulturního relativismu. Ten apeluje na antropology zkoumající kultury, aby se oprostili od svých předsudků a neposuzovaly danou kulturu optikou té své. V podstatě kulturní relativismus vychází z teze, že každá kultura má stejně dobré kvality.

Pokud jsme se ptali, zda je něco, co máme jako lidé společného, nesmí tato stěžejní otázka zůstat nezodpovězena. Dle kulturních a sociálních antropologů jsou základem této jednoty existence lidských univerzálií. Je to z toho důvodu, že je nalezneme u lidí ve všech kulturách na světě a jak dává tušit název, jsou univerzální. Pro představu jde mimo jiné o existenci dělby práce, rodiny nebo používání jakékoliv podoby kalendáře. Ovšem i toto tvrzení není úplně stoprocentní, stejně jako tvrdit, že lidé stejnou mají psychologickou jednotu.

Dalším fenoménem, který je vlastní každému člověku je existence lidské důstojnosti. Často dochází k jejímu zaměňování s pojmem ceny, jež „vyčísľuje“ hodnotu člověka. Ta je na rozdíl od důstojnosti měnící se konstantou a závisí na individualitě jedince. Neb každý z nás má jiné schopnosti nebo inteligenci. Podle Immanuela Kanta je právě důstojnost přímo úměrná nezaměnitelnosti hodnoty člověka. Jinými slovy, narodím se jako člověk a automaticky se rodím i s důstojností, která definuje mé lidství.

O existenci lidské důstojnosti se opírají moderní ústavy a lidská práva. Ne nadarmo je západní společnost považována za předpoklad vzájemného soužití lidí, které je bez ní absolutně nemožné. Navzdory všudypřítomnosti tohoto pojmu, se objevují problémy s jeho obsahem a s tím, jak si ho lidé mají zdůvodnit. Přitom odpověď je velmi jednoduchá, stačí se ptát po tom, co a kým je vlastně člověk a žádné zdůvodňování důstojnosti nebude potřeba. Pokud od pídění se po této otázce upustíme, bude pro nás důstojnost bezvýznamným pojmem. Jestliže je důstojnost vlastní každému člověku, je záhodné ji tak i vnímat a posuzovat ji jako jeho neoddělitelnou součást, jen tak si zachová svoji nezpochybnitelnost a nezczizitelnost.⁹⁰ „Právě na základě univerzality lidské důstojnosti se vytváří pole rovnosti všech lidí a současně se na ní konstituuje princip lidské bratrské sounáležitosti, který na místo toho, aby motivoval ke gradualitě důstojnosti (z důvodů sociálního postavení, morální úrovně atp.), jak tomu je v případě kontingentního pojetí důstojnosti, tak motivuje k univerzalitě lásky k člověku coby bližnímu.“⁹¹

7.2 Předpoklad pro porozumění jinakosti kultur

Velký úskalím, které vede k nedostatečnému pochopení jinakosti kultur, je neporozumění nebo špatný výklad slov, které se dané různosti týkají. Velmi často se u slov, jež naznačují nějaký přesah dané věci, používá předpona trans-. Zároveň je také nutné porozumět, jakým způsobem se slovo přidáním této předpony změnilo. Předpona trans-naznačuje, že půjde o transcendenci. Přidáme-li ji ke spojení kulturní komunikace, vzniká díky ní nový rozměr daného slova. To znamená, že lze předpokládat, že nově vzniklé slovo, transkulturní komunikace, bude překračovat kultury a reflektovat i jejich pozadí, bude se dívat skrze ně. Pokud by k této skutečnosti nedocházelo, dostali bychom se do začarovaného

⁹⁰ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 145-149.

⁹¹ BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 149.

kruhu přesvědčení a mylných představ, že každá kultura je stejná.⁹² Tím rozhodně nechci tvrdit, že je nějaká kultura lepší než druhá. Avšak je zřejmé, že ne všechny jsou na stejné např. vývojové či ekonomické úrovni.

Proč a jak tedy transcenci pochopit? Zejména proto, že jde o jakýsi odrazový můstek nejen pro porozumění komunikace mezi kulturami, ale i jednotlivých podob kultur. Vysvětlit ji lze tak, že „v základní rovině odkazuje termín *transcendence* k tomu, co přesahuje vnější svět, svět smyslových a rozumových možností, svět všech jevů a věcí, co se ze své podstaty vymyká všem systémům, a tudíž odkazuje k nejvyššímu, nekonečnému, věčnému a absolutnímu bytí, k absolutní novosti a jinakosti.“⁹³

Dalším důvodem, proč se zabývat transcencí je i fakt, že válečné konflikty vytvořily prohlubeň mezi ní a mezi tím, co je pevně dané a ohraničené definicí. Podle Karla Jesperse však přispěly k tomu, že se lidé začali více zajímat o vlastní bytí a také o to, jaký je vlastně jejich úděl na tomto světě. Pídit se po něm, je velice zásadní a důležité. Je třeba se neustále ptát po tom, proč tu jako lidé jsme, hledat význam našeho bytí a komunikovat se světem, jež nás obklopuje. Zároveň platí, že čím více se zajímáme o vlastní existenci, tím více poznáváme sami sebe. S tím se zvyšuje i náš chtíč poznat druhé lidi a kultury. Právě to člověka nesmírnou měrou obohacuje a rozšiřuje mu obzory. Je nutné podotknout, že takovou touhu má každý z nás a pouze u těch, kteří nezapřednou ve svém nitru, se může projevit v té nejryzejší podobě.⁹⁴

V dnešní době už nikoho nepřekvapí pojmy jako je multikulturalismus a globalizace. Otázkou však zůstává, do jaké míry napomáhají ke snižování kulturních, náboženských nebo etnických růzností. Přestože dnes dochází k raketové produkci všeho, ať jde o moderní technologie nebo jiné výtvarky. Je smutné, že stále nemáme žádnou instituci, která by v pozitivním slova smyslu, dokázala korigovat svět. Ten nelze nijak celistvě uchopit a spravovat. Jediným řešením zůstává uvažovat v souvislostech a dychtit po poznání jiných kultur, jejich náboženství či politické situace.

⁹² Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 30-31.

⁹³ BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 31.

⁹⁴ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 32 a 35.

Paradoxní je, že čím víc jsou si lidé blíží, například skrze sociální sítě, tím jsou si dál. „Z jedné strany se zdá, že globalizace vede k absolutní jednotě. Zdá se, že lidé a celý svět bude co nevidět pohlcen do víru jediné společnosti, kdy všichni budou smýšlet stejným způsobem, mít podobné zvyky, oblékat si stejné oblečení, poslouchat stejnou hudbu atp. Z druhé strany jsme však svědky přesně opačného pohybu, procesu tříštění, diferenciací.“⁹⁵ Nejpalčivějším problémem dnešního roztržitého světa zůstává neznalost nositele a hybatele globalizace, tedy člověka. Ten již není ve středu zájmu, ale je spíše doplňkem než středobodem světa.⁹⁶

Východiskem z patové situace, kdy je hlavní snahou vytvořit jednotu v různosti, by mohla být otevřená společnost. Jinými slovy taková společnost, kde lidé budou svobodní a stát je nebude příliš omezovat. Pokud však ano, tak každého občana ve stejné míře. Co by však ještě měla a co už neměla tolerovat? To, že někoho tolerujeme znamená, že bereme na vědomí jeho postoje a respektujeme je, i když s nimi nesouhlasíme. Avšak její dnešní podoba má často blízko k lhostejnosti.⁹⁷

7.3 Shrnutí

Na výzkumech Margaret Meadové se jasně ukazuje, že přesně vymezený vzorec ženství, tedy toho, jak se ještě může a jak už nesmí žena chovat, neexistuje a každá kultura dané pohlaví vnímá jinak. Na druhou stranu jsou tu ale schopnosti, které má pouze žena, jako je například kojení.

Také se jako ženy rodíme s jinou anatomickou stavbou těla než muži a kvůli tomu nemáme zdaleka takovou fyzickou sílu. Co se týká odvolávání se na přírodu, přijde mi to spíš jako dobrý argument pro obhajobu patriarchální společnosti. Určitě je jakési podceňování a podřadnost žen v naší kultuře silně zakořeněná a každý si v sobě neseme něco, co nás k takovému smýšlení o ženách vede. V mnoha případech to bude nejspíš výchova a také zkušenost. Zároveň jsme také zjistili, že existují věci, které jsou společné každému lidskému jedinci anebo kultuře. A to je lidská důstojnost a lidské univerzálie.

⁹⁵ BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 141.

⁹⁶ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 41-42.

⁹⁷ Srov. BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016, s. 142-144.

Dle použité literatury jsou za nadřazeným postavením mužů i kmenové války probíhající v minulosti. V nich bojovali pouze muži, protože jsou mohutnější a bojovnější. Čím více se pak daná kultura účastnila těchto válek, tím více byli muži, v rámci bezpečnosti, uctívanější a bráni za lepší a užitečnější než ženy.⁹⁸

Představa, že žena má být hlavně matkou a pečovat o rodinný krb je nejen v naší společnosti všudypřítomná. Ať chceme nebo ne, těžko se budeme z tohoto začarovaného kruhu dostávat. Myslím si, že to oběma pohlavím více méně vyhovuje a o těch, kterým ne což jsou třeba týrané ženy, se mnohdy ani nedozvíme.

Co se týká genderu, souhlasím s tvrzením, že jde o sociální konstrukci, která vzniká a formuje se výchovou a působením druhých lidí. To jsem v práci také dokázala, například na chlapcích, kteří vyrůstali většinu času pouze s matkou a mnohdy se stali homosexuály. Dle mého názoru je za takové postavení žen zodpovědný i jazyk, protože máme slovní spojení, která už předem naznačují, co a hlavně od jakého pohlaví se daná věc očekává. Například mluvíme-li o ženské práci, automaticky očekáváme, že ji vykonává žena a že nejspíše půjde o aktivity spojené s domácností.

Nezbývá tedy nic jiného než si přát, aby nikdo nepodceňoval ženy na základě jejich pohlaví, které si ani samy nevybraly. A doufat, že přibude více vzdělaných lidí ochotných dívat se na tuto problematiku nezaujatě a objektivně. Třeba právě absolventů oboru Transkulturní komunikace.

⁹⁸ Srov. SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011, s. 616.

Závěr

Nyní se již dostávám k samotnému shrnutí a zhodnocení práce. V první kapitole jsem si vytvořila základní teoretickou kostru práce. Je to z toho důvodu, že v duchu těchto teorií kultur, sociálního konstruktivismu a strukturalismu, jsem pojímala svoje téma. Na tomto místě šlo spíše o teoretické vysvětlení daných teorií.

Druhá kapitola byla již konkrétnější a zabývala jsem se v ní reflexí pojmů, které jsem v práci hojně užívala. Na prvním místě šlo o feminismus, který nebylo možné vysvětlit pouze jednou definicí. Ta se, jak práce ukázala, v průběhu let měnila a rozšiřovala. Dalšími pojmy byly gender a pohlaví. Jejich zvolení nebylo nikterak náhodné, protože stojí proti sobě, ale zároveň se navzájem doplňují. Jinými slovy, není možné mít pohlaví a nemít žádný gender. Každá bytost má oba zmíněné, avšak pohlaví je na rozdíl od genderu dané. V současné době dochází ke stupňujícím se konfliktům mezi pohlavím a genderem. Jedná se hlavně o boj genderových stereotypů, genderové identity a role. I těmito fenomény jsem se v této kapitole zaobírala.

Kapitolu třetí jsem věnovala nastínění historické cesty českého feminismu. Abych předešla její přílišné rozsáhlosti, protože nešlo o hlavní část mé práce, ohraničila jsem její dataci. Začátek byl reprezentován 19. stoletím a konec představoval rok 1948. Víc do hloubky jsem se historickými změnami v jednotlivých stoletích, potažmo rocích, zabývala v následujících dvou kapitolách.

Další kapitola, tedy čtvrtá, mapovala proměnlivost postavení žen v naší společnosti v 19. a ve 20. století. Konkrétně do pádu komunismu v roce 1989. Jak se ukázalo, cesta českých žen k dnešní nezávislosti byla velmi složitá. Musely si projít absolutní oddaností ke svým manželům či otcům, nemožností řádného studia, nespravedlivými pracovními příležitostmi či absencí volebního práva. To se však od roku 1919 změnilo. Ženy získaly možnost volit, v omezené míře se jim otevřely vysoké školy a 2. světová válka ukázala, že zvládly nahradit svoje muže nejen doma. Také to bylo období, kdy došlo k založení velkého množství ženských spolků. Já jsem zmínila ty, z mého pohledu nejdůležitější. A to Gymnázium Minerva, Americký klub dam, Ženský výrobní spolek, či Československý svaz žen. Při jejich zrodu stály např. Eliška Krásnohorská, Tomáš Garrigue Masaryk či Vojta Náprstek. Do této kapitoly jsem také zařadila dva významné svátky oslavující ženy a matky. Tedy Mezinárodní den žen a Den matek.

Nejdůležitější částí mé práce byla kapitola číslo pět. V ní došlo také k reflexi postavení českých žen, tentokrát šlo však o jeho změny po roce 1989. Poukazuji na to, jaké vlivy zapříčinily pokles sňatečnosti a s tím souvisící pokles porodnosti. Mapuji i možnosti studia pro české ženy. Zásadním problémem se ukázala hlavně otázka pozice českých žen v rodině a v práci. Ta není rozhodně jednoduchá a jako nejpálčivější problém se jeví skloubení rodinných a pracovních povinností. K této harmonii se naše kultura příliš nepřiklání a stále vidí ženu jako matku a vychovatelku dětí.

I přestože žijeme v moderní společnosti nelze v žádném případě tvrdit, že v ní k znevýhodňování či ponižování žen nedochází. Proto jsem do kapitoly číslo šest zařadila tři nejdůležitější ženské organizace, které právě proti tomu aktivně bojují. Jedná se o staronový Český svaz žen, Gender Studies o.p.s. a organizaci NESEHNUTÍ. I když jde o celkem nové organizace, jejich záběr je hodně široký a velkou měrou přispívají ke zviditelnění a následnému řešení problémů spjaté se ženami. V souvislosti s Gender Studies nezapomínám i na jejich zakladatelku Jiřinu Šiklovou, o které jsem se v této kapitole krátce zmiňovala a mimo jiné předložila i její prognózu feminismu do budoucna.

Závěrečnou kapitolou této bakalářské práce bylo užití teorií, které jsem v první kapitole vysvětlila a aplikace daného tématu na obor Transkulturní komunikace. Snažila jsem se předložit dva pohledy, které se od sebe diametrálně odlišují. Jedná se o ten Sigmunda Freuda, který tvrdil, že podřadné postavení ženy je dáno Boží vůlí a o Margareth Meadovou. Ta zastávala názor, že každá kultura pojímá mužství a ženství jinak, protože každý žijeme v jiné kultuře a máme jiné vzory. V další části jsem pátrala po společenském základu, který je společný všem lidským bytostem. Ukazuje se, že něco takového opravdu existuje a jde o lidskou důstojnost, jež definuje lidství a o lidské univerzálie. Tyto univerzálie se objevují, i když v různých podobách, ve všech kulturách na světě. V této kapitole nastiňuji i předpoklady, jež by měly vést k porozumění a respektování kulturních a pohlavních odlišností. Zmiňuji zde teorii kulturního relativismu, se kterou se ztotožňuji. Ta zastává tvrzení, že je třeba dívat se na danou kulturu s odstupem a skrze její vlastní normy a hodnoty. Je to z toho důvodu, že každá je jedinečná a neopakovatelná a bez tohoto nadhledu ji nikdy nepochopíme a nepoznáme.

Samozřejmě jsem si vědoma i limitů a omezení, které práce má. Jako nejzásadnější vnímám ten, že jsem žena a psala jsem o ryze ženských tématech. Přesto si však myslím, že jsem se ujala práce nezaujatě a nezdráhám se poukázat i na chyby, kterými ženy svoje

nedocené postavení utvrzují. I přesto jsem toho názoru, že práce tímto omezením nikterak výrazně neutrpěla a její cíl byl, dle možností, naplněn.

Seznam použité literatury

Knižní zdroje

BAHENSKÁ, Marie. *Počátky emancipace žen v Čechách: dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy. ISBN 80-864-2938-5.

BAHENSKÁ, Marie, Libuše HECZKOVÁ a Dana MUSILOVÁ. *Ženy na stráž!: české feministické myšlení 19. a 20. století*. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd České republiky, 2010. ISBN 978-80-86495-70-5

BAHENSKÁ, Marie, Dana MUSILOVÁ a Libuše HECZKOVÁ. *Iluze spásy: české feministické myšlení 19. a 20. století*. České Budějovice: Veduta, 2011. ISBN 978-80-86829-79-1.

BAKEŠOVÁ, Alena. *Filosofický slovník*. V Praze: Knižní klub, 2009. Universum (Knižní klub). ISBN 978-80-242-2582-1.

BURDA, František. *Za hranice kultur: transkulturní perspektiva*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2016. ISBN 978-80-7325-402-5.

FERREE, Myra Marx a Aili Mari TRIPP. *Global feminism: transnational women's activism, organizing, and human rights*. New York: New York University Press, c2006. ISBN 978-0814727362.

FIALOVÁ, Ludmila. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5087-7.

FRIEDAN, Betty. *Feminine mystique*. Rozš. vyd., s novou Předmlouvou a Epilogem autorky. Praha: Pragma, 2002. ISBN 80-720-5893-2.

HAJN, Alois. *Ženská otázka v letech 1900-1920*. Praha: Pokrok, 1939.

HAŠKOVÁ, Hana, Alena KŘÍŽKOVÁ a Marcela LINKOVÁ, ed. *Mnohohlasem: vyjednávání ženských prostorů po roce 1989*. Praha: Sociologický ústav Akademie věd ČR, 2006. ISBN 80-733-0087-7.

- HEITLINGER, Alena a Zuzana TRNKOVÁ. *Životy mladých pražských žen*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1998. Sociologické aktuality. ISBN 80-858-5056-7.
- JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-269-0.
- JIRKOVÁ, Marie. *Vzdělání a emancipace ženy: příručka pro učitele marxisticko-leninské filozofie a sociologie a pro aspiranty společenských vědních oborů*. Praha: SPN, 1982. Knižnice výuky marxismu-leninismu.
- LENDEROVÁ, Milena. *K hříchu i k modlitbě: žena v minulém století*. Praha: Mladá fronta, 1999. Kolumbus. ISBN 80-204-0737-5.
- MALÍNSKÁ, Jana. *Do politiky prý žena nesmí - proč?: vzdělání a postavení žen v české společnosti v 19. a na počátku 20. století*. Praha: Libri, 2005. Gender sondy. ISBN 80-864-2942-3.
- MANSFELDOVÁ, Zdenka a Milan TUČEK. *Současná česká společnost: sociologické studie*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2002. ISBN 80-733-0009-5.
- MASARYKOVÁ-GARRIGUE, Charlotte, NEUDORFLOVÁ, Marie L., ed. *Charlotta G. Masaryková: sborník příspěvků z konference ke 150. výročí jejího narození, konané 10. listopadu 2000 [v Praze]*. Praha: Masarykův ústav Akademie věd ČR, 2001. ISBN 80-864-9503-5.
- NAGL-DOCEKAL, Herta. *Feministická filozofie: výsledky, problémy, perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2007. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-86429-68-7.
- NOE, Marie, Josef CHUCHMA a Eva KLIMENTOVÁ. *Nové čtení světa: [sborník]*. Praha: M. Chřibková, 1999. Nové čtení světa. ISBN 80-902-4436-X.
- OAKLEY, Ann. *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-717-8403-6.
- OFFEN, Karen M. *European feminisms, 1700-1950: a political history*. Stanford, CA: Stanford University Press, c2000. ISBN 978-080-4734-202.
- OSVALDOVÁ, Barbora. *Česká média a feminismus*. Praha: Libri, 2004. Gender sondy. ISBN 80-727-7263-5.

PLESKOVÁ, Kateřina. *Průvodce na cestě k rovnosti žen a mužů: (pracovní sešit)*. 3., aktualiz. vyd. Brno: Nesehnutí, 2008. ISBN 978-80-87217-01-6.

SOUKUP, Václav. *Antropologie: teorie člověka a kultury*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-432-8.

VALDROVÁ, Jana. *Abc feminismu*. Brno: Nesehnutí, 2004. ISBN 80-903-2283-2.

VESELÁ, Renata. *Vývoj rodinného práva do roku 1938*. Brno: Masarykova univerzita, 1993. Právníké sešity. ISBN: 80-210-0794-X

VODÁKOVÁ, Alena a Olga VODÁKOVÁ. *Rod ženský: kdo jsme, odkud jsme přišly, kam jdeme?*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. Sociologické aktuality. ISBN 80-864-2918-0.

Ženy bojující v zahraničních jednotkách za druhé světové války. Praha: Naše vojsko, 1992. ISBN 80-206-0363-8.

Internetové zdroje

Český svaz žen. In Český svaz žen.cz [online]. [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: <https://www.csz.cz/view.php?cislocclanku=2008100004>

Den Matek-historie. In České-tradice.cz [online]. [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <https://www.ceske-tradice.cz/tradice/jaro/den-matek>

KAPLAN, Temma. In On the socialist origins of International Women's Day [online]. *Feminist Studies* 11, 1985, s. 165-166 [cit. 2019-01-10].

Katedra sociální práce. In ksocp.ff.cuni.cz [online]. [cit. 2019-03-22]. Dostupné z: [https://ksocp.ff.cuni.cz/cs/okatedre/lide/siklova-jirina-phdr-csc/O Českém svazu žen](https://ksocp.ff.cuni.cz/cs/okatedre/lide/siklova-jirina-phdr-csc/O%20Českém%20svazu%20žen). In

O nás. In Nesehnutí.cz [online]. [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <http://nesehnuti.cz/o-nas/>

Proč se slaví MDŽ?. In Forum50% .cz[online]. [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <https://padesatprocent.cz/cz/proc-se-slavi-mdz>

Programová orientace ČSŽ 2018 - 2022. In Český svaz žen.cz[online]. [cit. 2019-02-16]. Dostupné z: https://www.csz.cz/storage/1511734026_sb_programova_orientace_csz_2018-2022.pdf

Prohlášení Gender Studies. In Gender Studies.cz [online]. [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <http://genderstudies.cz/gender-studies/prohlaseni.shtml>

SOVADINA, Jiří. WASHINGTONSKÁ DEKLARACE (18. 10. 1918). In Moderní dějiny.cz [online]. 2009 [cit. 2018-12-13]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/washingtonska-deklarace-18-10-1918/>

Stejnopis sbírky zákonů a nařízení státu československého. In Stejnopis sbírky zákonů a nařízení státu československého.cz [online]. 1919 [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <http://ftp.aspi.cz/opispdf/1919.html>

Zákony pro lidi. In Zákony pro lidi.cz [online]. 1949 [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1949-265#hlava2>

Zákony pro lidi. In Zákony pro lidi.cz [online]. 1950 [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-86#hlava7>

Zákony pro lidi. In Zákony pro lidi.cz [online]. 1956 [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1956-54#cast3>

Zákony pro lidi. In Zákony pro lidi.cz [online]. 1964 [cit. 2019-03-08]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1964-58#oddil2>

Seznam použitých zákonných norem

Zákon č. 75/1919 Sb., Řád volení v obcích republiky Československé

Vyhláška č. 74/1945 Ú. 1. Ministerstva ochrany práce a sociální péče o mzdovém a platovém zrovnoprávnění obou pohlaví

Zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců

Zákon č. 58/1964 Sb., o zvýšení péče o těhotné ženy a matky